

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

ataol behramoğlu

MUSTAFA SUPHİ DESTANI

cem yayınevi

MUSTAFA SUPHİ DESTANI

ŞİİR DİZİSİ

**Cem Yayınevi' nde:
Birinci Basım, 1990**

ATAOL BEHRAMOĞLU

MUSTAFA SUPHİ DESTANI

Kurucusu:
OĞUZ AKKAN

cem yayınevi

Nuruosmaniye Cad. Kardeşler Han

1/3 Cağaloğlu - İstanbul

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://mantey.org>

Dizgi: Cem Yayınevi
Baskı: Zafer Matbaası
İstanbul 1990

11 Mayıs 1971 tarihinde, Paris'te, "Yeni Çağ» dergisinde Mustafa Suphi'nin yaşamı ve eylemiyle ilgili küçük bir yazı okumuş bu konuda bir destan yazılabileceğini düşünmüş ve hemen o gün o yazı üzerinde çalışmaya koyulmuştum. O tarihte Mustafa Suphi ile ilgili bilgilerim söz konusu yazıdaki genel bilgilerin ötesinde değildi. Destanın ilk dizelerini yazarken yıllarca sürecektir bir çalışmaya başlamış olduğumu doğrusu bilmiyordum.

Çalışma ilerledikçe, Mustafa Suphi'nin yaşamını ve eylemini kavramak ve destanlaştırmak için, genel bilgilerin yetmeyeceğini, Mustafa Suphi'nin yaşamı ve eylemi üzerine ayrıntılı bilgilerin yanısıra, yaşadığı ve eylemde bulunduğu yıllarda, Türkiye'de ve Türkiye ile ilgili olarak tüm dünyadaki toplumsal olayları öğrenmek, kavramak gerektiğini anladım.

Böylece, 1971-72 yıllarında Paris'te, 73-74 yıllarında Sovyetler Birliği'nde, konuyla ilgili, Türkçe ve birkaç yabancı dilde (Bibliothèque Nationale'de, Lenin Kitaplığı'nda ve başka kitaplıklarda) bulabildiğim tüm kitapları, gazete ve dergi koleksiyonlarını, doktora tezlerini incelemeye, notlar almaya koyuldum. Bir yandan da, kendimce en can alıcı noktaları seçip ayırıyor, bunları şiiirleştirmeye ve destanın genel kompozisyonu açısından bir denge oluşturmaya çalışıyordum. Diyebilirim ki çalışmamın en zorlu yanı, bir bilgi yığını içinden, destan için en gerekli olanları seçip ayırmak oldu. Bu çalışma, Türkiye'ye dönüşümden sonraki beş yılı da kapsayarak (zaman zaman

çeşitli nedenlerle kesintiler ve bazen umutsuzluğa düşüşlerle), destana önsözü yazmakta olduğum şu güne kadar sürdü.

Artık, ilk dizelerini yazdığım "Mustafa Suphi ve Arkadaşları İçin Bir Destan Denemesi" diye adlandırdığım çalışmanın tamamlanmış olduğunu düşünüyorum ve "Sanat Emeği" dergisinde yayınlanan parçalardan sonra, destanın tümünü de okura sunma cesaretini kendimde buluyorum.

Bir sanat yapıtı, bu destan çalışmasında olduğu gibi, somut tarihsel bilgilere, gerçeklere en büyük ölçüde dayanmış da olsa, sonuçta onun başarısını sağlayacak olan şey, yarattığı bütünsel imgenin etkililiği, inandırıcılığıdır. Bu da, edinilen bilgilerin sağlamlığına, çeşitli sanatsal yöntemlerin kullanılış başarısına ve sanıyorum ki hepsinin üstünde olarak yazarın içtenliğine bağımlı bir olgudur...

Bu destan çalışması sırasında, süslemelerden, abartılardan elden geldiğince kaçınmaya, olayların kendiliğinden akışını, hareketliliğini, dinamiğini yakalayıp yansıtmaya ve bu dinamik içinde Mustafa Suphi'nin yaşamı ve eyleminin yerini belirtmeye çalıştım. Bu yüzden, zaman zaman, belki gereğinden çok nesnel kalmaya özen gösterdim. Gereksiz ayrıntılardan ayıklanmış, özgün kompozisyona oturtulmuş olayların zaten kendiliğinden çarpıcı gerçekliğini öznel araya girişlerle zedelememeye çalıştım. Bilincine varmadığım, benliğimde duymadığım hiçbir bilgi ya da duyguyu destana koymadım. Bu yüzden, bir çırpıda çıkan şiirler olduğu kadar, beni yıllarca uğraştıran bilgi ve betim ayrıntıları da oldu. Bazı sözcükleri, betimleri, en doğrusunu, en yalın ve özlüsünü bulabilmek için yıllarca kafamda dolaştırıp durdum.

Yakın tarihimizin bunca büyük ve her alanda pek çok araştırmalara, çalışmalara konu olacak bir olgusuna bir ozan olarak yaklaşabilmenin sevincini duyuyorum. "Mustafa Suphi Destanı", içerdiği konunun ülkemizin toplumsal yaşamında daha canlı ve güncel olmasına, daha derinliğine kavranılması ve tartışılmasına katkıda bulunabilirse; öte yandan, bir şiir türü olarak "destan"ın olanakları, kapsamı, özellikleri, günümüz şiirinde yeri ve önemi üzerinde yeniden düşünülmesine yol açarsa görevini yerine getirmiş olacaktır.

ATAOL BEHRAMOĞLU
Eylül 1979, İstanbul

ÜÇÜNCÜ BASIMA ÖNSÖZ

«Mustafa Suphi Destanı» ilk kez 1979'da İstanbul'da, ikinci kez 1985'te Almanya'da basıldı. Üçüncü basımı yine İstanbul'da yapıyor. Bu arada "Halk Oyuncuları"na sahnelendi. Stockholm'de, Paris'te, Berlin'de, Amsterdam'da, Avrupa ülkelerinin başka kentlerinde ve geçen yıl Avignon uluslararası tiyatro festivalinde izleyiciye sunuldu.

Şiir kitapların içinde en çok övülen ve yerilen de «Mustafa Suphi Destanı» oldu. Yergilerin övgülerden daha çok olduğunu belirtmeliyim. "Mustafa Suphi Destanı ve Bazı Eleştiriler Üzerine" adlı bir yanıt yazımı 2. basıma almıştım, bu basıma da alıyorum.

Kompozisyon bakımından destanın en aksayan bölümü, üçüncü bölümüdür. Uzun kesintilerle de olsa, sekiz yılı kapsayan bir çalışma süresinin, çeşitli nedenlerle, en kısa dönemine sığdırıldığı için. Bu aksaklık, destanın sahnelenişi sırasında da kendini duyurmuştu. Kitabı yeni basım için gözden geçirirken, bu bölümde kompozisyon bakımından bazı değişiklikler yaptım. Yine aynı bölümde içerik bakımından da bir iki değişiklik söz konusu. Fakat bunlar destanın genel yaklaşımını ve akışını değiştirecek nitelikte şeyler değil.

«Mustafa Suphi Destanı» ile ilgili olarak gerek 1. basıma önsözde, gerek eleştirileri yanıtladığım yazıda söylediklerime ekleyecek, ya da onlardan çıkaracak bir şey yok. (Bugün onları belki daha kısa ve farklı bir üslupla yazardım.) Mustafa Suphi Destanı'nı isteyen yorumlanmış ve özetlenmiş bir tarih, isteyen şiir olarak alabilir. Fakat

alııldık türde bir şiir olmadığı kuşkusuz. Hele fazlaca yüksek sesle ve heyecanlanarak okunmaya hiç gelmeyeceği kesin.

«Mustafa Suphi Destanı»nın şiir çalışmalarım içinde kendine özgü, içerik bakımından da biçim bakımından da üstünde düşünülmeğe değer bir yeri olduğuna inanmayı sürdürüyorum...

A. Behramoğlu, İstanbul, Ağustos 1990

MUSTAFA SUPHÎ DESTANI

I. BÖLÜM

Karadeniz
ıssız, karanlık
bir denizdir;
tasalı
kırgın.
Ve bir göl gibi
sıkışıp kaldığı
karaların
kısılcasında
bunalmış gibidir.
Kıyılar boyunca
uzanan yamaçlar
bütün mevsimlerinde
yılın
ince bir pusla
örtülüdür.
Ve bütün tarlalarının
fındık bahçelerinin
ormanların
fundalıkların
ve yürek dondurucu uçurumların
kıyısından geçen bir otobüs yolcusu
başta koyu, ıslak ve derin olanları gelmek üzere
yeşilin
bin bir çeşitini görür.

Karadeniz

ISSIZ

karanlık

bir denizdir.

– Bildiğim kıyıları hiç değilse.

Sinop'tan

Rize'ye kadar uzanan

bir bölge.–

Ve geniş göğüslü

boz renkli dalgalar

gitgide irileşerek

yaklaşıp

kayalara çarpar

sonra bir ıssızlığa çekilir gibi

çekilirler geriye...

Mustafa Suphi

bu kıyılarda doğdu işte.

Giresun

1883.

Sonra Şam ve Kudüs

ilk öğrenim.

Babası Ali Rıza Bey

görevine ve padişahına bağlı

binlerce kalem efendisinden

biriydi belki.

Belki de –ve daha çok

öyle olsun istiyor gönlüm–

ilk Osmanlı liberallerindendi.

Gerçi Saray
ve Bâb-ı Âli borçlarının
üç yüz milyon
altın liraya ulaştığını
ve Düyûn-u Umumiye'nin
ve «Amele makulesine ilişkin
Polis Nizamı»nın
anlamını
bilmesi beklenemezdi ama
baba oğul
el ayak çekildikten sonra
sokaklarında kentlin
ve iyi, yufka yürekli
bir anne olan
Memnune Hanım da çekildikten sonra odasına
cildi gümüş işlemeli
ince, düzgün harflerle
sımsıkı doldurulmuş bir defterden
–bir arka odasında
cumbalı evlerinin
oturup bir sedire–
okumuş olmalılardır
şiiirlerini
Namık Kemal'in...

**Ve aklında
küçük Suphi'nin
kalmış olmalıdır belli belirsiz
büyük, uzak
yabancı bir kentinde dünyanın
padişahı devirmek için
gizli toplantılar yapan birileri...**

«Sanı bu mektubu
aydınlık, serin
bir İstanbul akşamı
yazıyorum kardeşim.
Kulaklarımda günlerdir

uğultusu top seslerinin...

Yok, korkma
çok şükür
bir düşman ordusu

dayanmadı kapıya.

Bunlar
kendi toplarımız.
Ve Alman İmparatoru
II. Wilhelm hazretlerinin
payitaht-ı Osmaniye'yi
ziyaretleri şerefine atılmaktalar...
İstanbul gerçekten

büyük zamanlarından birini yaşamak

Burada olmaman

yazık.

Düşün belki de
devr-i saltanat-ı Abdülhamit'te
sokaklarda ilk kez

böylesine bir kalabalık...

Ve Alman generalleri komutasında
Alman silahlarıyla donanmış
yirmi beş bin asker-i Osmaniye'nin
aralıksız geçit törenleri...

Sana şimdi
bütün ayrıntılarıyla
anlatacağım gördüklerimi,
sıkı dur, bilirsin

merakımı edebiyata...

Konukları taşıyan
Sultaniye vapuru
Dolmabahçe rıhtımına yanaştığında
Zat-ı Şahane
kendilerini orada bekliyordu.
Ve karşılıklı
birkaç iltifat sözünden sonra
başladı

geçit töreni...

Ve II. Wilhelm
Alman İmparatoru
ve Prusya kralı aynı zamanda.
Ana tarafından da
Kraliçe Victoria'nın torunu...
–Sağ kolundan
epeyce kısa sol kolunu
belli etmeden gizlemeye çalışarak–
külrengi gözleri
soğuk bir gururla dolu
miğferi
ve bıyıkları
aynı doğrultuda
geçti
sarışın
sersem
ablak...
–İmparatoriçe
bir tavus kuşu gibi
kabarıyordu kocasının yanında.–

Ve Abdülhamid-i Sani
zat-ı melaiksimat-ı cihanbani hazretleri
Faytonu yandan çarklı
dört atlı saltanat arabasına
çirkin bir Mısır tanrısı gibi kurulmuştu...
Hanedan-ı Âli Osman'a özgü
kıvrık burnu
ve hafifçe kamburuyla...
Ve «Padişahım çok yaşa»
diye yırtınan bir kalabalığın arasından
geçerken anlayamadım
düşünüyor mu, yoksa uyuyor muydu...
Ve ben orada
-önleyemediğim bir yürek çarpıntısıyla-
durmuş, izlerken bunları
tuhaf, ürkütücü
bir soru geliyordu aklıma:
Kimdir bu adamlar ve nerden
almışlar hükmetmek hakkını?..

İşte sana
bir soru ki
çık bakalım
çıkabilirsen içinden...
Neyse dostum
mektubum uzadı
söyleyeceklerim de bitiyor zaten.
Sana bu mektubu
getiren arkadaşına güven.
Sen de ilk fırsatta
uzun, yürek ferahlatır
bir şeyler yazmayı unutma.
Erzurum Yıldız'dan
uzaktır ne de olsa...
Kardeşim, bir an önce
görüşmek umuduyla kucaklarım seni...»
İmza:
Bir tıbbiyeli...

«Mektubunu
 az önce aldım
 ve okudum sonuna kadar.
 Gökyüzünde kocaman yıldızlar
 ve ipek gibi bir karanlık
 ve içimde

tuhaf bir duygu var...

Hüznü de andıran
 mutluluğu da...
 Daha doğrusu
 ikisi birden

ve aynı anda...

Bir şeyler okudum son zamanlarda
 Namık Kemal'den
 Ziya Paşa'dan
 Suavi'den...

– Bulmak kolay olmadıysa da.–
 Ve zorlayarak Fransızcamı
 ve zaman zaman

kaybolsam da
 arasında satırların
 Rousseau adında bir düşünürden

bazı sayfalar.

Diyor ki adamlar
artık saltanat
ve mucize devri
kapanmıştır...
Bugün insandır önemli olan
ve bizatihi
insanlıktır...
Hayır, belki de onlar bunu
bu açıklıkta söylemiyor...
Belki de ben
düşündüm bunları....
Ama mutlaka
bu yazarları
okuduktan sonra...
Ve sanırım senin sorun da
böylece buluyor yanıtını...

Diyorum, insan
büyük, güzel
bir şeyler yapmalı...
Güzel ve haklı...
Ama nasıl
ve ne zaman?..
İşte bunları düşündükçe
o deminki duygu doğuyor içimde
hüznü de andıran
mutluluğu da...
Daha doğrusu
ikisi birden
ve aynı anda...

Gökyüzünde
kocaman yıldızlar
ve ipek gibi bir karanlık
ve içimde tuhaf, karmaşık
bir duygu var...
İşte dostum
benden de bu kadar.
Tekrar teşekkür mektubuna.
Erzurum Yıldız'dan
uzaktır, doğru.
Ama yine de
İstanbul'da olmak başka...
İdadiyi bu yıl bitirip
oraya gelmek en büyük dileğim
ve mutlaka
hukuka gireceğim
kararım karar...»
İmza: Suphi...

Ve II. Wilhelm
Alman İmparatoru
ve Prusya kralı aynı zamanda...
Payitaht-ı Osmaniye'yi
ziyaretinden sonra
«Kutsal Topraklar»a doğru
uzattı seferini...
Ve surlarda
«Kâfir Türk»ün
açtığı gedikten
zaferle girdi Kudüs-ü Şerife...
Ve çekildi Sion dağına
imparatorluk sancağı...

Sonra Şam'da
Selahaddin'in türbesi önünde
bir söylev veren imparator
cümle İslam âlemine
dostluk elini uzattı...
Ve hemen arkasından

bu söylevin

Deutsch Bank Berlin

başkanlığında

-ve birkaç Fransız şirketinin de katılımıyla-
kuruldu

Bağdat Demiryolu Kumpanyası...

Yani Alman kapitalizminin yüz yıllık rüyası

başlıyordu gerçekleşmeye:

Berlin - Byzantium - Bağdat demiryolu...

Yani sınırsız petrol yataklarıyla Mezopotamya

ve sonsuz yer altı

ve yer üstü kaynaklarıyla Anadolu

uysal bir cariyeye gibi sunuluyordu

genç bir emperyalizmin heveslerine...

Fransız parlamentosunda Mösyö Delcassé

–kurmay heyetinden

yeni sömürgeciliğin–

dedi ki: «Baylar

istese de istemesek de

kabul etmek zorundayız

bu emrivakiyi...

Sonra, Fransız kapitalizminin

yüksek çıkarları da

sözkonusudur

unutmayınız ki...

İngiliz parlamentosunda bir lord

–zamanın dışişleri sekreteri–

dedi ki: «Eğer

İngiliz kapitali de

alınırsa ortaklığa

karşı koymayacaktır bu işe

Majestenin hükümeti...

Rusya sessizdi...
Rus kapitalizmi
kendi derdine düşmüştü bu sırada...
Ve ilk demokratik devrimi
yüzyılın

büyük ağırlar içinden
doğmak üzereydi...
Ve çok geçmeden
-cam gibi parlak
ve keskin
bir pazar günü
1905 ocağının-
giyip bayramlık giysilerini
karıları ve çocuklarıyla birlikte
Kışlık Saray'a doğru yürüyen
Rus işçi ve köylüleri
karlar üzerinde
kanlı çiçekler gibi
bin ölü bırakarak
geri çekildilerse de
devrim
başlamıştı bir kere
sürecekti...

Mustafa Suphi
Hukuk Mektebi'nin
seçkin öğrencisidir bu yıllarda.
İnce, çelebi gözlüklü
gülümser bir delikanlı...:
Ve ateşli militanı
Meşrutiyetçi hareketin...

Suphi Paris'e vardığında
 Komüncülerin kanı
 kurumamıştı daha...
 Sosyalistler
Globe kurultayıyla
 saflarını sıkılaştırmış
 ve Humanité
 az önce
 başlamıştı yayınlanmaya...
 Paris'te
 ve bütün başkentlerinde
 kapitalizmin
 duyulurken alttan alta
 uğursuz esintileri
 emperyalist savaşın
 bir yandan da
 yer yer
 ve devrimleşen
 bir tempoyla
 kızıl bayraklar yükselmekteydi...

Genç adam
şaşırdı ilkin
çarpıp bu olağanüstü kargaşaya...
Şaşırdı fakat
çok geçmeden
başladı kavramaya
kuşaklar boyunca Jöntürklerin
kavramadığı ya da
kavramak istemediği şeyleri...
Ve 1 Mayıs'ında 1906'nın
katıldı genel grevcilerin arasına
Ve onlarla bir ağızdan
Enternasyonal'i söyledi...
Sonra Jaures'i
dinledi bir gün
bir başka büyük kalabalıkta:
«Yiğitlik
gerçeği aramak
ve onu haykırmaktır...
Katlanmaz yiğit olan
yalanın
geçici yasasına...

**Ve yiğit Jean Jaures
yalan ve ölüm kusan bir sistemin
bükülmez düşmanı...
Mitolojiden bir kahramana
yakıştırılabilir hayatı
tröstlerin
kurşunlarıyla
durdurulmadan önce
alinyazısı kendisine çok benzeyecek olan
bir Türk delikanlısına da
bir şeyler öğretti...
Nitekim
yıllar sonra
I. Kurultay söylevinde
Komintern'in
Mustafa Suphi
şöyle diyecekti:
«Jaures'in dostları
kavgadan
hiç bir zaman el çekmediler.
Onlar dün
nasıl dövüşülerse
bugün de burada
Rusya'da
Türk devrim ocağını
yaratmak için dövüşmekte...»**

Böylece
izlerken
Fransız işçi hareketini
–*Sorbonne* Siyasal Bilimler Fakültesi öğrencisi
bir tez hazırlarken
«Tarım ve Kredi Kooperatifleri» üstüne...
ve yılların biriktirdiği
bir tutkuyla
öğürken ustalarını
bilimsel düşüncenin;
1907
aralık sonlarında
Paris'te toplanan
Osmanlı Muhalifeyni Kurultayı
«efâl ve harekâtına karşı
hükümetin
silah ile mukayemet»
kararı olmaktadır...

Ve 24 Temmuz
1908 sabahı
–içte ve dışta
artan baskılar karşısında–
ilan edildi
II. Meşrutiyet
ve 101 pare
top atışıyla kutlandı.
Ve belki
şaşıracaksınız ama
II. Abdülhamit
kendi eliyle
kapatılmış olup
ve otuz yıllık
zoraki bir tatilden sonra
yeniden toplanan
Meclis-i Mebusan'da
ayakta ve hürriyet kahramanı
olarak alkışlandı...

Ve ilk eylemi Meşrutiyet hükümetinin
 demiryolu
 tütün
 ve tramvay işçilerinin
 debbağların ve rıhtım hamallarının
 grevlerini
 kanla, terörle bastırmak oldu...
 Ve az sonra ilanından meşrutiyetin
 grev yasağı
 pekiştiriliyordu...
 Ve mülkiyet hakkını
 güçlendiren yasalar
 çıkıverdi
 kaşla göz arasında...

Kanlı
korkunç
karanlık yıllar...
Balkanlarda kargaşa.
Bulgar Prensliğinin
tam bağımsızlık ilanı
yitirilişi Bosna Hersek'in.
Girit'in

Yunanistan'a katılması.

Ve ilk halkası
siyasal cinayetler zincirinin:
«Serbesti» gazetesi başyazarı
Hasan Fehmi'nin katli...
Derken
«31 Mart vakası...»

Yankısı

Meşrutiyet toplarının
kulaklardan silinmemişken
bu kez
«Şeriat isteriz» çılgınlıkları...
–Ve kurmay heyetinde
Binbaşı Enver
ve Yüzbaşı

Mustafa Kemal'in de bulunduğu–
İttihat ve Terakki'ye bağlı
Hareket Ordusu
girerken İstanbul'a
son birkaç yüzyılını

imparatorluğun

kaplayan
bir kavgada
belki de bir dönüm noktasıydı bu...

Ve «Yüce Hakan
Abdülhamit Han»
–Lenin’in tanımıyla
«Türk II. Nikola’sı»
Anatolâ France’a göre
Kızıl Sultân.–

Otuz üç yıllık
bir saltanattan sonra
yuvarlandı tahtından
ve geçirsin diye kalan ömrünü
Selanik
Alâtini köşküne gönderildi...
Ve düştü
son birkaç sayfasına
Osmanlı tarihinin

Hareket Ordusu
ve sıkıyönetim komutanı
ve Harbiye Nâzırı Mahmut Şevket’in
zayıf ve
ürkütölmüş
bir hayaleti andıran
gölgesi...

İttihat ve Terakki
geride ve sinsî...
Ve yeniden
özel teşebbüs eliyle
kalkınma çabaları...
–Ve bu kez
zaptiye kurşununa
süngülerin eklenmesiyle...–

1909:

Halkın alınterinin

bir kez daha

Alman silah tröstlerine akıtılması...

Ve Alman emperyalizminin

armağanı

iki «mefkûre»nin

gemi azıya alması:

Panislamizm...

Pantürkizm.

1910:

Bir muhalif daha

konuşamayacak artık

«Sada-i Millet» başyazarı

Ahmet Samim...

Aynı yıl:

İstanbul ve İzmir’de

ilk gizli sosyalist örgütlenmeler...

Ve Hüseyin Hilmi’nin

Osmanlı Sosyalist Fırkası...

Aynı yıl:

Mustafa Suphi’nin

Paris’ten dönüp

bu partiye katılması...

Kanlı
korkunç
karanlık yıllar...
Her şeyin bir anda
ve birçok alanda çözülüşü...
Tarihin
 şaşmaz fermanıyla
hükümlü bir yapının
 çöküşü...
İtalyan donanması
ateş yağdırırken
Trablusgarp kıyılarına
İngiliz parmağı •
Yemen'i
kana bulamaktaydı...
Ve yeni bir 31 Mart
 konuldu sahneye:
Hürriyet ve İtilaf iktidarı...

**Ve reji tütün kumpanyası işçilerinin
İngiliz ve Fransız patrona karşı
İstanbul'u kırk gün
İzmir'i**

**yirmi gün sarsalayan çıkışları
bermutat
demir ökçeyle bastırıldı...
Ve 1912 sonbaharında
başladı
I. Balkan savaşı...
Her cephede
inanılmaz yıkım
ölümcül yenilgi...
Darülmuallimin
ve Mekteb-i Sultani
iktisat bilimi öğretmeni
Mustafa Suphi
bir kitap çevirdi:
«Toplumsal Bilim Nedir?»
Bir kitap yazdı:
«Uygarlaştırma Görevi...»
O günün diliyle
«Vazife-i Temdin...»**

Yani «Garp medeniyetinin
ilkel topluluklara
adalet düşüncesini aşlamak
sermayenin niteliğini
ve kullanış biçimini öğretmek için
en ıssız topraklarda
zor kullanarak
ve bin bir çeşit
dalavereyle
ilerlemesi» konusunda...
«Bir vazife-i medeniye midir bu
zulüm ve vahşet midir yoksa?..
Milyonlarca insan evlâdı
çöküntüye mahkûm ediliyor
ve nezdine gidilen kavim
ekseriya mahvoluyorsa...»

Ocak 1913:
Yarbay Enver
sürdü beyaz atını
mermer basamaklarına Bâb-ı Âli'nin...
Yanında
gözüpek bıçkınları
İttihat ve Terakki'nin
Ve hışım gibi
daldı içeri...
Harbiye Nâzırı
yere serildi
-ve birkaç kişi daha.-
Ve ilk gününde
ikinci diktatörlüğünün
Daily Telegraph
muhabirine
Mahmut Şevket Paşa
şöyle dedi:
«Memleketimizin
hüsn-ü idaresi için
müşavirler getirmeceğiz
Avrupa'dan...»

Ve artık akıtılacak
tek damla kanları kalmayan
hasta, aç, sakat
yaralı ve ümitsiz
insanlardan kurulu bir ordu
kırk bin can
eksilmiş olarak
sürüklenirken geriye
Mustafa Suphi
ulusal iktisat
ve ulusal bir
anayasa
savlarıyla
«Milli Meşrutiyet
Fırkası»nın
kurucusu oldu
ve «İfham» gazetesini
çıkarmaya başladı...
«İfham» yani uyarı.
Ve savaş kundakçıları
sergilenirken
«İfham»ın aydınlığında
cellatların
inerken maskeleri
Suphi İngiliz ajanı
olmakla suçlandı...
–Lenin’i Alman ajanlığıyla
suçlayan ihanetin
Osmanlı şubesince...–

Haziran 1913:
Zayıf ve ürkütölmüş
bir hayaleti andıran
gölge
devrildi...
–Beyazıt’ta arabası içinde
aldığı kurşun yaralarından...–
Yeniden
idare-i örfiye...
Divan-ı Âli...
Ve günlerce kaldırılmayan
darağaçları...
Ve Bahr-i Cedid vapuru
aralarında
Mustafa Suphi’nin de bulunduğı
yüzlerce sürgünü
taşırken Sinop’a doğru;
General Liman von Sanders komutasında
Alman Heyet-i Asker-i Islahiyesi
vasıl oldu
Dersaadete...
Ve donanmanın ıslahı için
İngiltere’den Amiral Limpus
ve jandarmanın ıslahı için
Fransa’dan
Bauman paşalar
getirtildi...»

Düşündü genç adam
kulaklarında
 ezgisi dalgaların
düşündü günler ve geceler boyunca,
–ki o otuz yaşına
yeni varmıştı daha–
ataktı
cesur ve
 inatçıydı...

Düşündü genç adam
düşündü yeniden
anlamını
ölümün
hayatın
kavganın,
-ki o otuz yaşına
yeni varmıştı daha-
ve kalbi
belki her zamankinden çok
büyük, güzel
güzel ve haklı
bir şeyler yapmak
arzusuyla çarparken
ömrün
on beş yılını
Sinop zindanının
surları arkasında bırakmak...

–Yarbay Enver
beyaz atından
Enver Paşa olarak inmiş
ve oturmuştu harbiye nezareti koltuğuna...
İttihat ve Terakki
geride ve sinsi
değildi...
Panislamizm
Pantürkizm
«mefkûre»leri
harlandı
yerli tilmizlerin tezgâhında...–
Düşündü genç adam
kefen yerine
üniformalar
uydurularak sırtlarına
ateşten ateşe
sürülen halkı...
Kalbi tutuşurcasına
beyni çatlarcasına düşündü
Düşündü: Ne yapmalı?..

Ötede
Büyük Asya'ydı
geniş bağıyla uzanan...
Orada
bir gazete çıkarmak
sürdürmek kavgayı...
Ve bir gün
-yıllı dolmadan
sürgünlüğün-
bir laz takasıyla
ve bir hafta
ölümle burun buruna
Karadeniz'i aştı...
Ve dünya
kılpayı eşigindeyken
kanlı bir uçurumun
-1914
başlarında-
Sivastopol'a ulaştı...

II. BÖLÜM

Haziran 1914:
Avusturya veliahdı
Arşidük Ferdinand'ın
Sırbistan'da
dökülen kanı
oradan
Almanya'ya sıçradı
Rusya'ya oradan...
Mustafa Suphi
yurt dışında
ilk yazısını
Bakû, «İkbal»
gazetesinde
yayınladı.
«Jöntürklerin nedir amacı
seferberlik ilan etmekle?
Türkiye bu savaşta
tarafsız kalmalıdır...
Savaş uzarsa
Almanya
açlığa mahkûm olacak;
savaş
denize geçerse
kesindir
Alman yenilgisi...»

Temmuz-ağustos
kan lekesi
genişledi...
İngiltere batıdan
uzattı ahtapot kollarını
ve Uzak Doğu'da
bir başka canavar
kııldıadı:
Japon militarizmi...

«Balkan savaşından
arta kalan
delikanlılar
henüz döndüler ocaklarına;
ve henüz işlemeye
başladılar toprağı...
Bugün tek amaç ana toprakta
Küçük Asya'da tutunmak olmalıdır...
Türkiye bu savaşta tarafsız kalmalıdır...»

Ağustos 1914:
Goeben ve Breslau zırhlıları
girdiler Boğaz'a...
Peşlerinde
İngiliz dönanması...
«Drang Nach Osten»
politikası
Wilhelm'in
fiilen
girdi yürürlüğe...
«Doğuya Doğru»
yürüyüşte
ufku açıldı artık
Alman ordularının...

Kasım 1914:

Avlusu

**Fatih camisinin
donatıldı bayraklarla
«Ve Allah-u taalâ
ve halife-i**

seniyye adına

**İslamın
düşmanlarına
Cihad-ı Ekber»
ilan edildi...
Ve Berlin’de
yazılıp basılan
Kutsal Savaş**

çağrıları

**ulaştırılırken müslüman Afrika’ya
Alman uçakları tarafından;
Mustafa Suphi
düşman bir devletin
yurttaşı olarak
çar polisince tutuklandı
ve Kaluga
savaş tutsakları
kampına gönderildi...**

Ve Enver paşa
 başkomutan
 ve damad-ı padişahi...
 Göğsü kabarık
 bıyıkları

Wilhelm usulü
 yukarı kalkık

ve benzi
 belki az daha solgun
 mutattan;

«Sarıkamış Seferi»nden
 İstanbul'a döndüğünde;
 geride
 kar çöllerinde

Allahuekber
 dağlarının

buz sahralarında
 90.000
 ölü vardı
 90.000 can...

Tek kurşun atmadan
 düşmana
 tek düşman askeriyle
 karşılaşmadan

donan
 90.000 insan...

– Ya kardeşler
ya Kaluga
Kaluga uzak mı Sarıkamış'tan?

– Mustafa Suphi
çok kalmadı
Kaluga'da.
Alman orduları
Lehistan
 üzerinden ilerlerken
Urallara gönderildi Kaluga'dan...

*Kazma sesleri gelir madenden
fenerler kör kör ışılar
yüzüm alev basmış yanar
olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza*

Ural. Vahşi ve
büyüleyici doğa.

Taygalar
dağ nehirleri...
Onlar ki bir zaman
kanıyla tutsak köylülerin
bulanıp akmışlardı.
Pugaçev bu topraklarda
yükseletmişti isyan bayrağını...
Ve şimdi
maden ocakları Uralların
ışıkler
demir fabrikaları
kan içinde
çelikten
şakakları
inliyordular...
Ve Türkiyeli
savaş tutsakları
-işçi ve köylü askerler-
Rus emekçileriyle omuz omuza
çalışıyordular...

*olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza*

*Soğuktur toprağın altı
toprağın altı karanlıktır
ayacıklarım sızım sızım sızlar
olmaz olsun böylesi çalışma
zulümdür yapışmış yakamıza*

İnce, çelebi
gözlüklerinin arkasında
sevecen ve kararlı pırıltılar
ve yüzünde çizgiler taşıyan
genç bir adam
şöyle dedi bir gün onlara:
«İşte kardeşler
bize düşman
düşman diye bellettikleri...
Onlar da aç
onlar da çıplak
onlar da cephede kırdırılmakta.
Bizde padişah
onlarda çar
her iki yerde halk en altta
en üstte zenginler ve paşalar...
Demek düşmanı
başka yerde
aramalı...»

*kazma sesleri gelir madenden
yukarda taş kırar tutsaklar*

Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi
Bolşevik kanadı üyelerinden
Mustafa Suphi'ydi söyleyen bunları...

1916.

Somme nehri

savaşları.

İlk kez tank kullanılması bir savaşta.

1.300.000

ölü ve yaralı

Almanya'ya

ekonomik kuşatma.

Verdun;

Alman yenilgisi...

Cihet-i Osmaniye:

Un, bulgur, fasulye

ve vagon simsarları

iaşe buhranı

ihtikâr...

Mısır'ı fethetme

hülyaları...

Kudüs

Mescid-i Aksa

Bahr-i Ahmer...

Cephelerde üç milyon asker...

Otuz yedi kat fırlamışken

ekmek fiyatı

Almanya'ya gönderilmekte

köylünün buğdayı...

Ve Suriye
 cephesinde
ne hediye-i seniyye
ne selam-ı selamat encam-ı şahane
yani ne armağanları
ne selamları padişahın
engel olabildi
Şerif Hüseyin isyanına...
Ve yedi
 en büyük darbeyi
 Muhammed'in torunundan
İttihad-ı İslâm hareketi...
Erzurum düştü...
Trabzon zaptedildi...
Ve çar orduları
Sivas ve
 Musul üstünden
 ilerlerken...

Şubat 1917
 Putilov fabrikası
 işçileri
 yürüdüler
 kalbine doğru kentin...
 Askerler de
 katıldı onlara.
 Zindanlar
 zaptedildi.
 İş günü kendiliğinden
 indi sekiz saata.
 Mart
 «Pravda»
 «Uzaktan Mektuplar»
 Nisan
 Petrograd
 Finlandiya garı...
 293 no.lu vagondan
 bir adam indi
 çekik gözleri
 bilgece parıltılı
 geniş alınlı...
 Kronştad zırhlısı tayfaları
 oradaydılar.
 İşçiler.

Kızıl Muhafız birlikleri.
Ve bu kez
dokuz yıl uzayan
sürgün sonrası
ilk söylevinde
kısa ve kesin
konuştu Lenin.
Ertesi gün
«Nisan Tezleri...»
Haziran
grevlerde 500.000 insan...
Lenin
yeraltında yeniden.
«Açlığın
kemikten
eliyle
devrimi
boğmak için»
burjuvazi
kapattı fabrikaları.
Ağustos
başkomutan
cüce Kornilov
ayaklandı.
Ve ezildi
işçiler
askerler
tayfalar tarafından.
Petrograd
Kuzey ve Batı cephesi askerleri
katıldılar Bolşeviklere,
ve tüm olarak
Baltık filosu
denizcileri.

Eylül.

Alman donanmasında isyan...

Ve 24 ekim

sabahı

sessizce başladı

silahlı ayaklanma.

25 ekim

Kerenski

devrildi.

Ve son kalesi

burjuvazinin

Kışlık Saray

düştü

26 ekimde.

Dünya yeni bir gökyüzü

altındaydı şimdi...

III. BÖLÜM

«Arkadaş
bir dakika dur
ve bak şu Kızıl Yıldız'a...
O senin
kurtuluşunun
simgesidir...
Her kim
taşıyor onu
bil ki
kardeşindir
odur kara günleri
yıkacak olan...
Arkadaş seni
boyunduruk altında tutmak
özgürlüğünü
ve toprağını
elinden alarak
seni sonsuza dek
tutsaklaştırmak isteyenler
görünce Kızıl Yıldız'ı
titrer...

Arkadaş
bir dakika dur
ve bak şu Kızıl Yıldız'a...
Git, Kızıl Ordu'ya
yazıl sen de...
Şavkısın o yıldız
senin de alnından...»

Mustafa Suphi'nin
Asya ve Kafkasya
Müslüman halklarına
çağrısından...

İstanbul

«Sabah» gazetesi:

«Nereden geliyor

bu muzır kışkırtma

bu bolşevik düşünceler

emekçi yığınları arasına?..»

Moskova

«Türk Sol Sosyalistleri Kurultayı»:

«Tarihte ilk kez

gerçekten dile geliyor

halkımızın

duyguları.

Askerler

işçiler

ve köylüler

ilk kez

onlar adına

ve onların

diliyle konuşan

bir ses işitmekteler...»

Emeğin ve kardeşliğin
Yeni Dünya'sıyla
tanışmadayken İstanbul Proletaryası;
doklarda
işliklerde
fabrikalarda
dolaşmadayken elden ele
Mustafa Suphi'nin Yeni Dünya'sı;
III. Enternasyonal
I. Kurultayında
Mustafa Suphi şöyle demektedir:
«Başı Avrupadaysa
kapitalizmin
kökü Asya'nın
verimli ovalarındadır.
Görevimiz
şudur öyleyse:
Doğuda emperyalizmin
kökünün kurutulması...»

Ekim 1918.
 Osmanlı İmparatorluğu
 bıraktı silahı.
 İngiliz emperyalizmi
 girdi Musul'a...
 Ve boğmak için
 Sovyet devrimini
 Rusya'da
 çarlık amirali
 Kolçak'a
 uzattı elini.
 Güneyde
 general
 Denikin'i besledi.
 İttihat ve Terakki
 fesh etti kendi kendini
 başbuğları
 bir Alman zırhlısına
 binip kaçtılar.
 Savaş sonrası
 ekmek ve
 merhamet dilenen
 asker döküntüleriyle
 doldu İstanbul.
 Hasta
 işsiz
 ve açtılar.

İngiliz yandaşı
Hürriyet ve İtilaf
çöreklenmişken Bâb-ı Âlî'ye
inlerken vatan
bir söz fışkırdı
halkın bağrından:
Kuvayi Milliye...
Güney Anadolu:
Sarı Efe.
Aydın dağlarında
Demirci Mehmet...
Ve Yörük Ali
birlikleri
yurtsever
yiğitliklerinden
başkaca bir yerden buyruk almadan
ve yokken
buyruk verecek bir makam
yürüdüler
Aydın üstüne...

Üç bin kişilik
Yunan birliği
püskürtüldü...
Ve haziran sonunda
bir mesaj ulaştı
Yunan başbakanı
Venizelos'a:
«Tam bir Türk seferberliği...
Her yandan
saldırıya uğrayarak
her gün biraz daha
toprak yitirmekteyiz.
Kuvvet
gönderilmezse
pek yakında İzmir
tehdit altına girer...
I. Kolordu Komutanı
General Nider...

Yakın olmak için Anadolu'ya
 Kırım'a taşındı Mustafa Suphi
 «Yeni Dünya»sıyla...
 Ve koyunlarında muska yerine
 Mustafa Suphi'nin Türkçeleştirdiği
 «Komünist Manifestosu»nu taşıyarak
 geçerlerken anayurda
 işçiler ve askerler
 Odesa üstünden gemilerle;
 Sadrazam Damat Ferit
 imzasıyla bir şifre
 ulaştı Trabzon valisine:
 «Birtakım bolşeviğin
 sevahili Osmaniyeyi geçerek
 Anadolu'ya dahil oldukları
 anlaşılmaktadır...
 Dahili mülkte
 bolşevizm ehremenin
 intişar ve
 tevessününün menl...»

Nesebi gayri sahih
çocuğu İngiltere'nin
General Denikin
Odesa'ya girdi...
Yakarak geçtiği yerlerde
yaşam ve sevinç adına
ne varsa...
Ve Pravda gazetesinde
Suphi ve arkadaşlarının
Denikin'in
eline geçtikleri
ve kurşuna dizildikleri yazıldıysa da
Suphi, Kuzey'e yürüyen
efsanevi
12. Ordunun içindeydi...
Enternasyonal'e gönderdiği
eylül 1919
tarihli mektubunda
şöyle anlatıyor bu günleri:
«Sağdan
Makno ve Denikin
soldan
Romenler ve Petlyura.
Ardsız arasız dövüşler...
Biz enternasyonalistler
hazırız
tam ortasına gitmeye kavganın...
Ve en güç koşullara
ve saflarımız
düşmanla çevrilmiş olmasına karşın
tamdır
zafere olan inancımız...

Türkistan
 Kâşgar
 ve Buhara'da
 Mustafa Suphi'nin önderliğinde
 örgütlenmedeyken Müslüman halklar
 kurutmak için
 Doğuda
 kökünü emperyalizmin;
 indirdi halkın kılıcını
 Bakû petrol proletaryası
 en büyük koluna bu devin...
 Suphi Bakû'ya
 taşıdı Yeni Dünya'yı
 ve bir mektup
 gönderdi Ankara'ya:
 «Tüm gücümüzle
 desteklemekteyiz
 ulusal başkaldırını...
 Elli top
 yetmiş
 makinalı tüfek
 onyedi bin tüfek ve cepbane
 Bakû'dan yola çıkarıldı...»

Yeni Dünya
Bakû'da
yayınlanmaktadır şimdi
4000'i aşkın tirajıyla...
«Balkan ve
son Avrupa
kasaplıklarında
bahtsız Anadolu rençberlerinin
kanlarının dökülmesine
karşı duran biz;
bir yıl önce
Kemal Paşanın
bize Odesa'da bildirdiği
savaşa yandaş olduk...
Ve bugün Antant
yağmacılarına karşı
büyük bir
cephe açan
Kuvayi Milliye ordularının
başarılarına yardım etmekteyiz....»

1920.

Denikin Kırım'dan temizlendi.

Ve Türkiye'de çeteler

Ceyhan ve Aksu'da

tüm dağlık alanları

ele geçirdiler.

Ve İzmir'den

Akhisar üstüne yürüyen

20.000 kişilik

işgal ordusuna karşı

beşte bir

güçleri

bozuk silahları

ve tek toplarıyla

karşı durdu

Çerkez Ethem

Pardi Pehlivan birlikleri...

Ve anayurdunu

savunan bir halka

kurşun atmayan

Yunan komünistleri

kurşuna dizilirken

Yunan ordusunda;

Kuvayi Seyyare

Bolşevik taburu komutanı

Topçu Yüzbaşı İsmail Hakkı

en zorlu darbeleri

indirdi düşmana...

Ve kendi sözleriyle
Kemal Paşa'nın
«Müthiş dalgaları
isyanların
çarparken
Ankara'da
karargâhının duvarlarına»
Çerkez Ethem
birlikleri
bütün isyanları
param parça etti...

Ağustos 1920
Sevres andlaşması...
Eylül
TKP kurultay çağrısı:
«Çağlardır
bir bahtsızdan
bir bahtsıza geçirilen
zincirleri
kırmak dileğindeysen
katıl
kurultaya.»
Ve başkan olarak
kapanış söylevinde
Mustafa Suphi
şöyle seslendi
Türkiye halkına:
«Silahı bırakma
yoksa sultanın borçlarını
ödetecekler sana
ve boğacaklar
başlattığın devrimi.
Yarın
daha büyük yıkımlar
söz konusu olacaktır
savaşın
asıl hedefinin
kapital olduğu
anlaşılmazsa...»

6

**Bakû'da, Mustafa Suphi sokağında
Bir yanımda Suphi, Nejat bir yanımda**

**Bakû'da, Mustafa Suphi sokağında
Bir yanımda inanç, umut bir yanımda**

**Bakû'da, Mustafa Suphi sokağında
Bir yanımda öfke, inat bir yanımda...**

1920'nin
son ayları.
Bakû'dan
bir mektup aldı Mustafa Kemal
Suphi ve Nejat imzalı:
«Hükümetiniz
emperyalistlerle
çarpıştığı sürece
partimiz
yanınızdadır.

Memleket
mazlum her milletin
son kurtuluş silahı olan
devrim gücünden
yoksun kalmamalıdır.

Türkiye'de
her yanda doğan ve güçlenen
örgütlerimizi
yasallaştırmak dileğindeyiz.

Samimi
ve mâkul propaganda yoluyla
toplumsal devrim
ilkelerini hazırlamak
yöntemini izleyeceğiz..»

Kasım 1920.

Daily Herald:

**«Kemal'i tanımalıyız
O zaman Bakû'dan
Kızılların kovulmasına
izin verecektir...**

Times:

**«Antant devletleri
Sevres andlaşmasını
Türkiye yararına değiştirirse
Türkler
Bolşeviklere sırt çevirir...»**

**Ve İngiltere’de
«Yunan dostu»
Başbakan
Lloyd George’un
sarsılmadayken sandalyesi
Yunanistan’da
Venizelos devrildi...
ve 900 milyon franklık
yatırımları
güvence altında kalmak koşuluyla
Fransa
tanıdı
Büyük Millet Meclisi Hükümetini...
Ve çullandılar
üstüne çetelerin
Albay İsmet
Albay Refet birlikleri...
Eriye eriye
çekildi Ethem.
Demirci boyun eğdi.
Yörük Ali er olarak
katıldı orduya...
Ve Ankara’dan
bir mektup
ulaştı Bakû’ya:
«Aynı hedefe
yürüdüğümüz
Türk Halk İştirakiyun Fırkası’yla
tamamen işbirliği yapmak amacıyla
tam yetkili
temsilcinizi gönderiniz...»**

Gitme kal sevdiğim bu gece
 Dışarda hain bir karanlık
 Dışarda Taşnaksiyun çeteleri
 Casuslar var içimizde

*Durmak olmaz ki bir kez
 Halk için çıktın mı yola
 Demiri tavında dövmek gerek
 Ucunda ölüm de olsa*

Gitme kal yığdım bu gece
 Erzurum'da Karabekir Paşa
 Erzurum valisi deli Hamit
 Yatmış beklerler pusuda

*Durmak olmaz ki bir kez
 Halk için çıktın mı yola
 Demiri tavında dövmek gerek
 Ucunda ölüm de olsa*

Gitme kal kardeşim bu gece
 Trabzon'da Barutçuzade
 Kayıkçılar Kâhyası Yahya
 Yatmış beklerler pusuda

*Durmak olmaz ki bir kez
 Halk için çıktın mı yola
 Demiri tavında dövmek gerek
 Ucunda ölüm de olsa*

Karadeniz
ıssız, karanlık
bir denizdir.
Tasalı
kırgın.
Ve bir göl gibi
sıkışıp kaldığı
karaların
kıskaçında
bunalmış gibidir.
Mustafa Suphi
ve arkadaşları
onbeş
kavga ve bilinç yoldaşı
bu denizde öldürüldü
ve bu dalgalara
gömüldü cesetleri...

Mustafa Kemal şöyle demişti:

«Biz

bizi mahvetmek isteyen

emperyalizme

ve bizi yutmak isteyen

kapitalizme karşı

heyeti milliyeye mücahedeyi

caiz gören bir mesleği

takip eden kimseleriz...

Ekleyecekti:

«Milyonerler

hatta milyarderler

yetiştireceğiz...»

Onbeşler

bizi mahvetmek isteyen emperyalizme

ve bizi yutmak isteyen

kapitalizme karşı

dövüşü temelden

örgütlemeye gelmişlerdi

ama cellatlar

çıktı karşılarına...

Çünkü doğum

başlamıştı bile

ölümü taşımaya bağrında...

Şair bir an
durdurdu kalemmini
uğuldayan başını
çevirdi geçmişe
ve geleceğe...
Halk
çok acılar çekti
ve çekmede...
Fakat ölüm
hayatı yıldırılmaz...

«Hiçbir şey
ne kan
ne zindan
ne ateş
halkın bağımsızlık
ve demokrasi
mücadelesini durduramaz...

1971-1979

**YAPITTA GEÇEN
KİMİ OSMANLICA SÖZCÜK VE DEYİMLER İÇİN
SÖZLÜK**

Amele: işçi.

Bâb-ı Âli: Yüksek kapı. Osmanlı hükümeti.

Bahr-i Ahmer: Kızıl Deniz.

Bermutat: Alışıldığı üzere.

Bizatihi: Kendiliğinden, kendinden.

Caiz: Uygun, olabilir, olur.

Cihanbani: Dünya kuran.

Cihad-ı Ekber: Kutsal savaş.

Darülmualimin: Yüksek Öğretmen Okulu.

Dahili mülk: Yurt içi.

Debbağ: Tabak, sepicı.

Devri Saltanat: Saltanat dönemi.

Düyun-u Umumiye: Genel borçlar. Osmanlı Devletinin dış borçları-
nın ödenmesi için alacaklı devletlerce Osmanlı Devleti içinde kurulan
örgüt.

Efal: Fiiller, işler.

Ehremen: Şeytani, baştan çıkarıcı, ayartıcı.

Emrivaki: Oldu bitti.

Fırka: Parti.

Heyet: Kurul.

Islah: Düzeltme, iyileştirme.

İaşe: Beslenme.

İdadi (İdadiye): Lise karşılığı okul.

İfham: Anlatma, bildirme.

İhtikâr: Yolsuzluk.

İhtişar: Yayılma, dağılma.

İttihat: Birlik.

İttihad-ı İslam: İslam Birliği.

Kavim: Ulus, budun.

Makul: Akla yakın, akıllıca.

Mebusan: Saylavlar, millet vekilleri.

Mefkûre: Ülkü, ideal.

Mekteb-i Sultani: Galatasaray lisesi.

Melaiksimat: Melek huylu, melek ahlâklı. (II. Abdülhamit'in sıfatlarından...)

Men: Yasaklamak

Mescid-i Aksa: Kudüs'teki ünlü büyük cami.

Muhalifeyn: Muhalifler, karşıtlar.

Mutat: Alışılmış.

Mücahede: Savaşım.

Müşavir: Danışman.

Nezd: Yan.

Nesep: Soy sop.

Nesebi gayri sahih: Babası belirsiz, piç.

Panislamizm (Fr.): Tüm müslümanları aynı yönetim altında toplama amacı güden politik görüş.

Pantürkizm: Osmanlı İmparatorluğunun son yıllarında, Osmanlılık ve İslamcılık akımları karşısında bütün Türklerin tek vatanda ve tek bayrak altında birleştirilmesini amaçlayan ırkçı akım. Turancılık.

Sada: Ses.

Sada-i Millet: Ulusun sesi.

Sani: İkinci.

Şerif: Saygın.

Seniye: Yüksek, yüce.

Sevahl: Kıyılar, sahiller.

Tevessü: Genişleme, yayılma

Zat: Kişi.

Zat-ı Şahane: Yüce kişi. Padişah.

**«MUSTAFA SUPHİ DESTANI» ve
BAZI ELEŞTİRİLER ÜZERİNE•**

Şiirlerim konusunda bugüne kadar (olumlu-olumsuz) eleştiriler üzerine herhangi bir şey yazmak gereğini duymadım. Fakat, "**Mustafa Suphi Destanı**" ile ilgili olarak, aşağıda görüleceği gibi, belli ölçülerin dışına çıkan bazı eleştiriler beni bu yazıyı yazmak gerekliliğiyle karşı karşıya bıraktı.

Önce, söz konusu eleştirilerin bir dökümünü yapmak gerekiyor. İlk çirkin saldırı, 26 Şubat 1980 tarihli **Aydınlık** gazetesinden, Mustafa Tütüncübaşı imzası ile geldi. "A. Behramoğlu'nun Çerkez Ethem'ciliği" başlığını taşıyan yazının yazarına göre, "şiirsellikten uzak, kof bir anlatı" olan bu kitap "edebiyata bir ihaneti, Çerkez Ethem isyanını savunucu bir tavrı sızdırmaya uğraşmaktadır." A. Behramoğlu "bu görüşleri, takipçiliğini yaptığı İ. Bilen'in **Çetin Savaş** kitabından öğrenmiştir..... Çerkez Ethem'i alayıp pullama çabası ve Mustafa Kemal'i yerin dibine geçirme hevesi! İşte, Kremlin kuklası İsmail Bilen'lerin felaket rüzgârlarına bir kez daha kapıldın mı, yuvarlanacağın uçurum budur."

Mayıs 1980 tarihli **Somut** dergisinde, Tuncer Gönen imzalı, "Canın Cehenneme Çirkin Edebiyat" başlıklı yazıda şunlar söyleniyor: "... **Mustafa Suphi Destanı**'nı şiir diye ortaya sürmek bile zor... Bu destanda olmayan şiirsel ve yoğun anlatım, şiire görelilik bir olguysa bile bılmak olanağı yoktur.

* Ozanın bu yazısı *Sanat Emeği* dergisinin 31. ve son sayısı olan Eylül 1980 tarihli sayısında yayınlanmıştır.

Bazı mektupları, bazı anıları, tarihsel bazı bilgileri gelişigüzel sıralamış, şiir-miş gibi yazılmış bir kitaptır **Mustafa Suphi Destanı**" T. Gönen, kitabın içeriği konusunda da yazısının bir başka yerinde şunları söylüyor: "Sözünü ettiğim destanın tarihsel bakımdan hatalı ve sakıncalı, bütünüyle ters yüz edilmiş yönlerine değinmek pek bu yazının konusuna girmiyor. Mustafa Kemal'i, halkımızın alın teriyle kazanılmış Kurtuluş Savaşımızı ve onun değerli komutanlarını küçülten, onlardan alaylı bir dille söz eden, buna karşılık Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu gibi bozguncu ve düşmanın işbirlikçilerinden mazlumlarmış gibi yorumlara yol açan bu destanın aslında içeriği bile eleştirilmelidir."

Osman Çutsay'ın, Temmuz 1980 tarihli **Edebiyat Cephesi**'nde yayınlanan, ciddi bir araştırma sonucu olmasa da (buna aşağıda değineceğim) ciddi bir düşünme sonucu olduğu belli yazısını, yukarıdaki iki yazıdan ayrı bir yere koyuyorum. "Bilimin ve Şiirin Ölümü ya da Bir Dönemi Noktalamak" başlığını taşıyan, uzun ve oldukça karışık yazıda destanın biçimine, sanatsal değerine ilişkin olarak söylenenler özetle şöyledir: Bu yapıtla, -yazının adından da anlaşılacağı üzere- bilim ve şiir "katledilmiştir." Çünkü **Mustafa Suphi Destanı** tarihi "kabalastırmış," "sloganlaştırmış" ve bu nedenle ondan "dersler çıkarılmasını engellemiştir." "**Mustafa Suphi Destanı**"nı olduğu gibi kabullenmek, ona karşı çıkmamak, bilime, şiire ve yeni tip insanın oluşumuna, ciddi engeller gündeme getirmek demektir." "...gerçekçi sanatçı yapıtlarını, tiplerin yaşanır kılındığı bir dünya olarak kurmak ve yaşatmak zorundadır..... Ataol Behramoğlu'nun bu yapıtının şiirle ilintisi olmadığını söylemek için biraz sanat endişesi taşımak yeterlidir... Şiir her şeyden önce bir dil işçiliğidir..... Şiire kaba politikayı içermeye çalışmayın. Organizması kabullenmez, atar. Ya da bir organizma olarak canlılığını yitirir. Şiirle ideoloji üretmeyin. Bunu şiirin dışındaki alanlarda deneyin. Şiirden eğer bir tarih eseri olarak, şiirinizden eğer bir tarih el kitabı olarak söz ediliyorsa... Kuşkusuz, ikisi de değildir bu... Şiire bir gerçeklik olarak yaklaşılmalıdır... yoksa ona bir felsefi metnin, kaba tarih olaylarının işlevi yüklenilmemelidir. Ahmet Mithat Efendi'nin yapmaya çalıştığını, Kemal Tahir'in sürdürdüğü yanlışları sosyalist sanat dünyasından temizlememiz gerekiyor..... Şiirle, -bilimsel olarak doğru da olsa- tarih, ekonomi, felsefe -dersleri- verilmemeli artık." Yazısının bir başka yerinde, Mustafa Suphi olayının oldukça "kolay bir duyarlık" taşıdığına işaret eden Çutsay, destan yazarının bunun bilincinde olmasını, sözkonusu "temanın, konunun içinde -bulunduğu- gerçekliğini" kavramış olmasını "önemli bir nokta" olarak görüyor. Ancak hemen arkasından şunları ekliyor: "Konunun kendiliğinden şiirsel bir bütünlük taşıdığına inandığı için -nesnel kalmak adına- pek katkıda bulunmamış Behramoğlu. Dönüştürmek gibi bir sorunu hafife almaktır bu. Kendi başına bir konunun şiirselliğinden söz etmek... Orada şiir yok

demektir, şiir endişesini taşıyanların lüğatinde. Bu ise, -görüşlerini tamam-
lıyor yazar- iki yanlıyı hemen iter gündeme: Birincisi şiir alanlarını, şiir
gerçekliliğinin yaşam çizgilerini ihlâl; ikincisi şairi bir TV kameramanı dü-
zeyine, tüm edilgenliğiyle, çağırarak."

Çutsay'ın yazısında destanın içeriği ile, (Mustafa Suphi'nin kişiliği ile)
ve bu içeriğin destanda ele alınışıyla ilgili olarak da oldukça sert savlar var.
Çutsay'a göre, Mustafa Suphi "I. Savaş öncesinde pantürkist akımların söz-
cülüğünü ve yazarlığını" yapmıştır. "Mustafa Suphi'nin 1911 Ekim'inde İtti-
hat ve Terakki'nin Selanik'teki 3. kongresine katıldığı, bu kongrede iktisat
bakanı olabilmek için bazı girişimleri olduğu, bu kongreden sonra siyasi
hayatında bir evreyi pantürkist bir çevrede sürdürdüğü bilimsel bir gerçek-
tir... Derinlikten uzak, yanlışları olan bir kavgacıdır Mustafa Suphi. Burju-
vazinin iç çelişkilerini abartmasından tutun, M. Kemal'e yardımcı olmak
üzere uyarılara karşın Anadolu'ya dönmekte diretmesi bu 'çapsızlığı' ile ya-
kından ilgilidir." Bu görüşlere dayanarak O. Çutsay, 1 Mayıs 1906'da Mus-
tafa Suphi'ye Enternasyonal'i söyletmeyi, 1907'de Sorbonne'da bilimsel
düşüncenin ustalarını tutkuyla okumasını, 1910'da H. Hilmi'nin Osmanlı
Sosyalist Fırkası'nda kavgaya sürülmesini, "ifham"ın aydınlığının "sosyalist
bir aydınlık olarak algılanmasını" (bu, Çutsay'ın yorumudur), v.b. yanlış
bulmaktadır. Yine destanda, "yalnızca Mustafa Suphi değil, Yeşil Ordu,
Çerkez Ethem konusunda da yanlışlar" bulunmaktadır.

10 Temmuz 1980 tarihli "Aydınlık"ın "Edebiyat Dergilerinde Bu Ay"
sütununda, O. Çutsay'ın yukarda özetlemeye çalıştığım yazısına mal bul-
muş mağribi gibi sarılarak ve fakat bu yazıda ileri sürülen görüşleri söz-
konusu etmek bir yana, bunların anlaşılmamış olduğunu da gösteren bir
zekâ geriliği ile, ama fırsat bu fırsattır tutumu ile Mustafa Suphi Dest-
anı'nın "çapsızlığı", "birtakım niyetlerle hazırlanmış bir kitap" olduğu, "M.
Kemal'in milli bağımsızlıkçı tutumuyla dalga geçildiği" ve "Çerkez Ethem
İhaneti'nin savunusunun yapıldığı" bir kez daha üstüne basılarak tekrarla-
nıyor.

Son olarak, TIKP'nin Merkez Yürütme organı "Türkiye Gerçeği"
dergisinin Ağustos 1980 tarihli sayısında Zeki Sarıhan imzası ile "Çerkez
Ethem ve Günümüzün Çerkez Ethemcileri" başlığı altında uzun bir yazı
yayınlandı. Çerkez Ethem konusunda görüşlerini elden geldiğince belge-
lerle kanıtlamaya çalışan yazar, sıra "günümüzün Çerkez Ethemcileri'ne
(!) gelince her türlü belgeselliği, araştırma ve bilimsel görünme kaygısını bir
yana bırakarak, Sovyetler Birliği'ne ve Türkiye Komünist Partisi'ne sövme
"kutsal görev"ini azimle yerine getiriyor. Okuyalım: "Gün olmuş devran
dönmüştür. ABD emperyalizminin yıldızı sönerken, Moskovalı emperyalist-
ler dünyanın efendisi olmak iddiasıyla harekete geçmişlerdir. Moskova yö-
neticileri ve beşinci kolları, bütün gerici düşünce ve teorilerin mirasına da

konmuşlardır. Artık Mustafa Kemal düşmanlığı ve Çerkez Ethem savunuculuğunun şampiyonluğunu da onlar yapmaktadırlar." İ. Bilen'in "Çetin Savaş" adlı yapıtından ve "Savaş Yolu"nda yayınlanan bazı makalelerden Çerkez Ethem ve Yeşil Ordu konularına ilişkin değerlendirmeleri alıntılayan yazar şöyle devam ediyor: "Aynı yıl çıkarılan bir şiir kitabında da, Mustafa Kemal hedef alınmakta, Ethem, ad verilerek savunulmaktadır. Ataol Behramoğlu, Sovyetler Birliği'ne gittiğini ve bazı incelemeler yaptığını söylemektedir. Çerkez Ethem savunuculuğunu Sovyet revizyonist yöneticilerinden öğrenip öğrenmediğini bilemiyoruz... TKP'nin, Savaş Yolu'nun, Zarakoğlu ve Behramoğlu'nun bir haine sahip çıkışları bugünkü Sovyet ideolojisine her bakımdan uygun düşmektedir." Yazıda "Mustafa Suphi Destanı" ile bağlantılı olan başkaca yerler şöyle: "... Behramoğlu, Mustafa Suphi ile Ethem'in aynı davanın insanı olduğu izlenimini yaratmaya çalışıyor..... Ethem'in tasfiyesi olayını, onun bozgunculuğuna değil de Ankara hükümetinin 1920/21 kışında Batı ile uzlaşma denemesine bağlıyor. Gerçi hükümet o dönemde bir uzlaşma umuduna kapılmamış ve bu amaçla bir sağa dönüş yapmamış değildi. Ancak bunun Ethem'in tasfiyesi ile bir ilişkisi olamaz. Bir kere düzenli ordu kurma kararı daha önceki tarihlere rastlamaktadır. Düzenli ve büyük bir ordu kurma kararı, bir uzlaşmanın değil, mücadeleyi sürdürme isteğinin göstergesidir. Bundan başka Ethem, Batı ile uzlaşmanın da hararetili bir taraftarıydı. Ankara hükümeti, Batı ile uzlaşmak istediği bir dönemde daha açık ve hararetili bir uzlaşma tarafılsı Ethem'i niçin tasfiye etsin?" Ve surf gerekçe gösterebilmek çabası ile alt alta sıralanmış, izlenimini veren bu satırların hemen arkasından, Milli Kurtuluşçuluğu, Mustafa Kemal'ciliği kimselere bırakmaz görünen, Kemalizme yöneltilmiş en küçük eleştiriye "ordu" tehdidi ile karşı çıkan TIKP'in bir yandaşının ağzında, doğrusu insanı yadırgatan şu satırlar geliyor: "Ethem'in değil ama Mustafa Suphi'nin öldürülmesine göz yumulmasında ve komünist harekete karşı takınılan tavırda, bu uzlaşma eğiliminin etkisi vardır..."

Sarıhan'ın incelemesi, şu satırlarla son buluyor: "Sovyetler Birliği'nin yayılma siyasetinin gelişmesine paralel olarak ülkemizde yeni Çerkez Ethemciler türemeye başlamış ve bunlar 'bilimsellik', 'devrimcilik', 'devrimci sanat' adına yoğun bir ihanete övgü başlatmışlardır. Çerkez Ethem'e karşı tutum doğrudan doğruya yurdumuzun bağımsızlığını savunmak ya da onu Rusya'ya peşkeş çekmekle ilgilidir..... Millet olarak yüzümüzü Sovyet-sosyal emperyalizminden gelen tehdide çevirmemiz gerektiği günümüz şartlarında, devlet ve ordu ile boy ölçüşmeyi gündeme getirenler (altını ben çiziyorum, A.B), en çok sıkıştıkları anda kendilerini ihanetin eşiğinde bulacaklardır" v.b....

Buraya kadar "Mustafa Suphi Destanı" ile ilgili olumsuz eleştirilerin

elden geldiğince geniş bir özetini vermeye çalıştım. (Destanı olumlayan eleştirilere de yine bu yazı içinde yeri geldikçe, gerektikçe değineceğim.) Şimdi, okurun sabrını taşırmamaya özen göstererek, yukarda özetlenen görüşler konusunda düşüncelerimi belirtmeye çalışacağım.

M. Tütüncübaş'ın yazısında sözkonusu destanın neden "şiiisellikten uzak, kof bir anlatı" olduğuna ilişkin bir temellendirme, bir açıklama yok. Bu bakımdan, üstündé durulabilecek bir görüşle karşı karşıya değiliz. Siyasal nitelikli (kitabın içeriğine ilişkin) savlar ise (Aydınlık gazetesi sayfalarında şiirlerim ve kişiliğimle ilgili olarak yapılageldiği gibi) salt sövgü düzeyinde. Dürüstlükten uzak, salt önyargıyla, Aydınlıkçıların çok sevdiği bir deymi kullanırsak, "maksatlı" olarak yazılmış bir yazı. Bu saldırgan sözlerle, desteksiz iddialara karşı söylenebilecek tek şey, bir sanat yapıtından yola çıkarak bu tarz şeyler söylemenin, en iyimser bir yorumla, ancak hastalıklı bir kafaya sahip olmakla açıklanabileceğidir. Bugünkü sağcı basınınkinden bile daha geri bir üslûpla, soğuk savaş dönemi sağcı basının "kızılar," "demirperde" üslûbuyla yazılar yazmanın ve bunu "ilericilik", "devrimcilik" adına yapar görünmenin bir başka açıklaması da, böyle şeylerin ancak, gerçekten de belli bir "maksat"la yaptırılmakta oluşudur.

Somut dergisinin yazarı da cehenneme göndermek istediği çirkin edebiyatın neden çirkin olduğunu açıklayamıyor. Yazısından, yazarın şiirden ne anladığını pek açık olarak göremiyoruz. Destanda "şiiirsel ve yoğun anlatım" olmadığını söylüyor. Nedir "şiiirsel ve yoğun anlatım?" Bu belli değil. Bu yazıyla ilgili bir değerlendirmede (Attila Birkiye, Bir yazı Üzerine, Sanat Emeği Temmuz 1980) haklı olarak şöyle denilmektedir: "...bir kitap bir şiir eleştirilirken, onun neden güzel olmadığını somut örneklerle ve ikna edici bir tarzda açıklamak gerekir kanısındayım: Bu namuslu, erdemli bir davranıştır."

T. Gönen'in kitabın içeriğine ilişkin eleştirisi üzerinde durulacak olursa ve onun kullandığı bir deymi kullanarak söylersek, "Mustafa Suphi Destanı"nda, "halkımızın alın teriyle kazanılmış Kurtuluş Savaşı'nı küçültmek şurda dursun, bu savaşta o "alın teri"nin yerini belirgin olarak göstermek amacı güdülmüştür. Ne Mustafa Kemal'i, ne de "değerli komutanları" küçültmek, onlardan "alaylı bir dille söz etmek", ne de Çerkez Ethem'i, Yeşil Ordu'yu yüceltmek amaçlanmıştır. "Mustafa Suphi Destanı'nın bir amacı varsa eğer, bu, (bir sanat yapıtının alçakgönüllü sınırları içinde) yakın tarihimize ilişkin (I. Dünya savaşı öncesi, I. Dünya savaşı, Kurtuluş Savaşımız) tek yönlü değerlendirmelere karşı (bir süredir bilim ve siyasal alanında gündeme gelmiş de olan) yeni araştırma, düşünme ufuklarını sezdirme çabasıdır. Yoksa kimseyi hain ya da kahraman ilan etmek değil. (T. Gönen, tartışma konusu olan Ç. Ethem'i şimdilik bir yana bırakalım, Yeşil Ordu için de "bozguncu", "düşman işbirlikçisi" gibi sözler kullanmakla, ya-

kın tarihimiz konusunda ne ölçüde bilgi sahibi olarak bu yazıyı kaleme aldığı ortaya koymuş oluyor. Yeri gelmişken, **Somut** dergisi, yöneticilerine de bu yazı yayınlanalı beri söylemek istediğim bir çift sözü söylemek isterim: Elle tutulur hiç bir temellendirmeye dayanmayan, ve sözkonusu yazıda olduğu gibi kaypak ve sinik bir saldırı üslubuyla yazılmış yazıları yayınlamak ne sahip olmamız gereken ağırbaşlılıkla, ne de yazın ahlakıyla bağdaşıyor.)

Osman Çutsay'ın yazısı ise, bana "**Mustafa Suphi Destani**"nın gerek biçimi gerek konusu üzerine düşüncelerimi daha ayrıntılı olarak belirtme olanağı verecek. (Burada bir noktaya değinmeden edemeyeceğim: Herhangi bir araştırmacı, bilim adamı, sanatçı v.b. ne kadar değerli olursa olsun, onun savlarını ve üslubunu gözü kapalı tekrar etmek, henüz yolunun başındaki bir araştırmacı ya da sanatçı için iyi bir not değil. Genç bir arkadaş olduğunu sandığım Osman Çutsay'ın yazısının başında Yalçın Küçük imzasını okusam –Çutsay'ın yazısındaki çıraklık pürüzleri bir yana– şaşır-mayacaktım.)

Biçimden başlayalım. Yazar şiirin "her şeyden önce" bir "dil gerçekliği", "dil işçiliği" olduğunu söylüyor. "Şiir alanları", "şiir gerçekliği" kavramlarını öne sürüyor. Yadsınması olanaksız olgulardır bunlar. Ozanın çalışması hiç kuşku yok ki bunlardan bağımsız, bunların dışında düşünülemez. Ancak, tartışmaları, açıklanmaları da gerekiyor. Şiiri "her eyden önce" bir "dil gerçekliği", "dil işçiliği", olarak görmenin, biçimci, soyut, yapısalcı bir yönsemeyi içerdiğini düşünüyorum. Şiir (genel olarak sanat) ve dil ilişkisi, sanatçıyı, –kimileri içerikle doğrudan ilişkili– bir dizi teknik sorunla karşı karşıya bırakır. Bir sanat yapıtını bu açıdan değerlendirirken yapılması gereken, içeriğe, –şiirle anlatılmak istenene– uygun "dil"in (biçim, üslup, kompozisyon v.b.) bulunup bulunmadığıdır. Bu yapılmadan, şiirin "bir dil gerçekliği" olduğu olgusunu bir dogma gibi öne sürmek, –örneğin, "ikinci yeni" anlayışının kimilerince hâlâ sürdürülmesi tutumu budur– bizi biçimciliğe, dil fetişizmine götürecektir. Hiçbir ozanın "şiir dili", onun dünyaya bakışından, dünyayı –bir ozan olarak– algılayışından ayrı düşünülemez. Yaşam algılayışları, dünya görüşleri farklı ozanların "şiir dili" olgusuna yaklaşımları da farklıdır. Bu fark kimi zaman birbirinin zıddı olacak kadar büyüktür. "Şiir dili" kavramı, görece bir kavramdır. "Her şeyden önce", her şeyin üstünde, her şeyden bağımsız bir "dil gerçekliği"nden, "dil işçiliği"nden söz etmek, bizi soyutluğa, biçimciliğin tuzağına götürecektir. "**Mustafa Suphi Destani**"na bu anlamda yöneltilecek eleştiri ile ilgili olarak "şiir dili" sorununa yeniden dönmek üzere, şimdi yine Çutsay'ın yazısında sözü edilen "şiir alanları" kavramına değinelim.

"Şiir alanları" kavramı, tartışmayı boyutlandırmaya belki biraz daha olanaklı. Şiire "felsefi bir metnin, kaba tarih olaylarının işlevinin yüklenilme-

mesi" gerektiği konusunda Çutsay'la aynı kanıdayım. "Şiirin bir organizma olarak canlılığı" kavramını benimsiyorum ve önemsiyorum. "Tarihi kabalaştırmak", "sloganlaştırmak"la da ne tarih, ne şiir ne de genel olarak düşünce adına bir yere varılabileceği konusundaki görüşleri paylaşıyorum. Şimdi somuta indirgeyelim: "**Mustafa Suphi Destanı**" için söz konusu mudur bunlar?

"**Mustafa Suphi Destanı**"nda tarihi kabalaştırmaya, sloganlaştırmaya değil, tersine, kabalaşmış, sloganlaşmış, birbiriyle ilintisiz görünen bir bilgiler yığıntısı içinden, en çarpıcı gerçeklikleri, en çarpıcı anları ve anlamları bulup çıkararak aralarındaki içsel bağıntıyı kurup göstermeye çalıştım. Ve bununla da amacım "tarihten ders çıkarılmaması değil", tersine, ders çıkarılmasıydı. "**Mustafa Suphi Destanı**" ile ilgili bir yazısında (Demokrat, 18 Mart 1980) Cengiz Gündoğdu bakınız ne diyor: "İnsan tek başına var olmadı. Tek başına yaşamadı. İnsan ilişkiler yumağında oluştu... Behramoğlu 20. yüzyılın ilk 25 yılını ele almış. Görünen bu. Anlatılan bu değil. Destan yaşadığımız günlere kadar uzanıyor. Bu ne demek? Açık. Sanat geçmişi anlatıyorsa, geleceğe uzanmalıdır. Bugüne... Değilse o, bir masal olur. Beş para etmez bir masal... Sanatçı geçmişi anlattı. Peki geleceğe nasıl uzanacak? İlişkiler yumağı dedim. İşte ordan. Sanatçı ilişkiler yumağını yakalarsa... İlişkilerin izini sürerse... Ancak o zaman, geçmişten geleceğe uzanır. Bugüne... Belki daha ileriye..... Peki doğru iz nasıl sürülür? Bunun için tek yol var. Tarihsel gerçeği kavramak. '**Mustafa Suphi Destanı**'nın önemi tam bu noktada işte. Behramoğlu tarihsel gerçeği doğru kavramış. Doğru iz sürmüştü."

Görüleceği gibi, O. Çutsay'ın yazısındaki, tarihi kabalaştırmak, sloganlaştırmak, böylelikle tarihten ders çıkarılmasını önlemek savlarının tam tersi bir görüşle karşı karşıyayız...

Bu noktada O. Çutsay'la birlikte şu sorulabilir: Tarihi doğru olarak kavramak ve bunu olduğu gibi aktarmak, yazarın sözleriyle tekrar edersek "–bilimsel olarak doğru da olsa– tarih, ekonomi, felsefe dersleri" vermek, şiirin oluşumu için yeterli midir? Bu soruya yine Cengiz Gündoğdu'nun yazısından bir alıntıyla yanıt vereceğim: "Şimdi bu söylediklerim sanat ürünü için gerekli. Yeterli değil. Bütün bunların bir de anlatılması var. Anlatamazsa, tarihsel gerçeği kavramak falan sanat ürününü kurtarmaz. Behramoğlu anlatmış. İyi anlatmış hem de... Değişik bir yöntem var destanda. Bu yöntem diyalektik kurgu diyorum ben... Destan sağlam, tutarlı bir kurgunun üstünde yükseliyor."

Gündoğdu yazısında "diyalektik kurgu" kavramını açmıyor. Adlandırdığı bu yöntemin destanda uygulanışını –bir iki değini dışında– örneklerle, ayrıntılı olarak açıklamıyor. Fakat konuyla ilgilenenler için, bu "diyalektik kurgu" kavramının önemli bir anahtar olabileceğini düşünüyorum. Bir sa-

nat yapıtının "canlı bir organizma olarak" varoluşunda, "dil"in yanında düşünülmesi gereken bir kavramdır "kurgu". Sadece sinema, tiyatro yapıtları, müzik ya da roman için değil, şiirin oluşumunda da üstünde durulması gereken bir kavramdır. Kitabın önsözünde "destanın genel kompozisyonu" derken anlatmak istediğim buydu. Gündoğdu, kavramın adını daha net olarak koymuş oluyor.

Yine "dil" konusuna dönelim. "**Mustafa Suphi Destanı**"nda tarihsel bilgileri yoğurmak, bir kurguya oturtmak için kitabın önsözünde de belirttiğim gibi, yıllar süren bir çaba harcanmıştır. Söz konusu bilgileri nesir cümleleri olmaktan kurtarmak, gerekli akıcılığı sağlamak için "dil" alanında bir çalışmayı ve çeşitli deneyleri de içeren bu çabanın boşa harcanmış bir çaba olduğunu sanmıyorum. Kuşkusuz, yukarda değindiğim gibi, "dil"den ne anladığımıza bağlı bu. Sözgelimi, **Benerci Kendini Niçin Öldürdü**", "**Jo-kond İle Si-ya-u**" v.b. yayınlandığında, "şiir dili" denildiği zaman, Haşim'in, Yahya Kemal'in ya da Faruk Nafiz'in diline koşullanmış olanların, bu yapıtları "şiir dili" açısından nasıl karşılamış olduklarını incelemek doğrusu meraka değer. Fakat asıl belirtmek istediğim, "şiir dili" ile ilgili öğelerin yanı sıra, (tıpkı N. Hikmet'in adını andığım yapıtları için v.b. uygulamamız gerektiği gibi), söz konusu destanın şiirselliğinin, "organizması"nın kurgu açısından da değerlendirilmesi gerektiğidir. Ve "**M. Suphi Destanı**"nda bu "kurgu" kavramının, salt biçimsel bir öge değil, öz ve belki daha çok özle ilgili bir olgu olduğunu gözönünde bulundurarak...

Bu noktada Nâzım Hikmet'in andığım ve benzer yapıtları ile "**M. Suphi Destanı**" arasındaki bir yöntem ayrılığına değinmek istiyorum. O. Çutsay'ın yazısında şöyle bir bölüm var: "**Şeyh Bedrettin Destanı**" kesinlikle bir şiirdir. Bir abartma taşıdığı –için–, bir 'şiir' olgusu olarak kesinlikle tarihsel bir dogma değildir. **Şeyh Bedreddin Destanı**'ndan çıkarak Türkiye tarihi üzerine yanlış yargılar içermek mümkün. Şunu söylemek istiyorum: Şiire bir gerçeklik olarak yaklaşılmalıdır, şiir gerçekliği". Ve yukarda aktarmış olduğumuz alıntıyla devam ediliyor: "yoksa ona felsefi metnin, kaba tarih olaylarının işlevi yüklenilmemelidir."

Önce Çutsay'ı, hem de Nâzım Hikmet'in bir sözüyle desteklemek istiyorum. "Sanatsal yaratıda fantezinin yüzde elli, hattâ daha fazla rolü vardır". Tam olarak böyle değilse de buna yakın bir şey söylüyor Nâzım Hikmet, A. Fevralski'nin "**Nâzımdan Anılar**" adlı yapıtında. Önemli ve genelinde benim de paylaştığım bir görüş. Ayrıca, buradaki "fantezi" kavramı, hiç değilse içeriğe ilişkin bir kavram olduğu için, "şiir dili", "dil işçiliği" gibi daha çok biçimsel çalışmaya ilişkin (ve üstelik "yapısalcı" "biçimci" anlayış yandaşlarınca içeriği de belirlediği varsayılan) kavramlarla daraltılmak istenen sanatsal (şiirsel) yaratıya biraz nefes aldırıyor... "Fantezi"nin her türlü sanatsal yaratıdaki önemine ilişkin bu görüşü genelinde paylaşmama karşın,

"Mustafa Suphi Destanı" ile ilgili olarak kendime başka bir dayanak göstereceğim. Kendisiyle yapılan bir görüşmede Konstantin Simonov şunları söylüyor. "Örneğin yeni bir olay var dünyada ve ülkemde. Dokümanter edebiyata büyük bir ilgi. Bu yönelişin insanları gerçeğe yaklaştırmak isteğinden kaynaklandığını sanıyorum. Tarihe eleştirel bir yaklaşım ve tarihi eleştirel olarak görme isteğinden kaynaklanıyor." (Edebiyat Cephesi, sayı 11)

Bu sözlerde, **tarihe eleştirel yaklaşım**, **tarihi eleştirel olarak görme isteği**, **insanları gerçeğe yaklaştırmak isteği** kavramlarının altını çizmek istiyorum. Kendisi de çağdaş bir insan olan yazar, –elbette günümüzün sorunları açısından–, tarihi eleştirel olarak kavrama isteğinin sancısını duyuyor ve kavradığı şeyi başkalarına aktarmanın heyecanını ve sorumluluğunu taşıyor. İşte **"Mustafa Suphi Destanı"**'nin yazılma nedeninin özeti. Çalışmalarım sırasında birçok arkadaşın da sormuş ve hatta önermiş oldukları gibi, bu çalışmanın sonuçlarını neden bilimsel bir yapıt olarak sunmadım okura? Bir kez, benim kişisel oluşumumu, kişisel yeteneklerimi, ilgi ve uzmanlık alanımı zorlamak olurdu bu. Ayrıca, elli yıla yakın bir dönemin tarihsel olgularını, (Türkiye ve dünya olayları temelinde Mustafa Suphi'nin yaşamı ve eylemini) "bilimsel" olarak ortaya koymak, çok daha uzun araştırmalar sonucunda, uzun s ü r e l e r d e başarılabilir, belgelere çok daha dayalı, çok daha ayrıntılı olarak kanıtlama zorunluluğunda bir çalışma olabilirdi. Ben belgeselle sanatsal olan arasında bir bileşime varmaya çalıştım. "Tarihe eleştirel yaklaşım"ı kazanabilmek için belgeler üzerinde bir çalışmaya koyuldum. Bana bu yaklaşımı kazandıran bir bilgi yoğunluğuna ulaştığıma inandığımda, bilgileri ayıklama, aralarında, (tarihe eleştirel bakışın gerektirdiği) yeni bir bileşim kurmaya (kurgu) çalıştım... (Bu açıklamalar, "tüm edilgenliğiyle bir TV kameramanı düzeyi" eleştirisini geçersiz kılmaya sanırım yetecektir.) İş, bu "kurgu"yu oluşturmakla da bitmedi. Sanatsal yaratının (istediği kadar belgesel olsun, eğer sanatsal olmak istiyorsa vazgeçemeyeceği) "fantezi"nin de yardımına başvurdum... Ama nasıl bir fantezi? Bu noktada, Osman Çutsay'ın, Mustafa Suphi'nin kişiliği ile ilişkili eleştirinin irdelenmesine geçeceğim.

Şimdi O. Çutsay'ın, Mustafa Suphi ile ilgili görüşlerinden yukarda bir parçasını aldığım bölümü daha geniş olarak aktarıyorum: "Mete Tunçay, Yalçın Küçük, Paul Dumont gibi araştırmacılar Türkiyede sol hareketi incelediler. Yayınladılar. Biraz ilgilenmiş olsaydı Behramoğlu, 'yiğit' (!) Jaurès'le böyle ilişkiler kurdurmazdı M. Suphi'ye, Paris'te. Çünkü bugün artık Türkiye sosyalist hareketiyle ilgili her ciddi insan, Mustafa Suphi'nin bir 'burjuva milliyetçisi' olduğu inancındadır. Fransızca, Rusça, Türkçe geniş bir kaynak taramasına dayanarak bu tezi savunur. Yalçın Küçük Türkiye Üzerine Tezler I-II'de aynı görüşleri örnekleriyle açar."

Önce şu "pantürkizm" kavramı üzerinde duralım. "Pantürkizm"

kavramı Türk kökenli bütün halkların aynı egemenlik altında toplanmasını amaçlar ve son çözümlemede "turancılık"la özdeşleşmiştir. İttihat ve Terakkinin saldırgan, istilâci siyasetinin dayanaklarından biridir. Ben hiçbir ciddi, ya da ciddi olmayan kaynakta (Çutsay'ın yazısı dışında) Mustafa Suphi'nin I. Dünya Savaşı öncesinde "pantürkist" olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlamadım. "Burjuva milliyetçisi" olmak başka şey, "pantürkist" olmak başka şeydir. Mustafa Suphi'nin 1914 yılında yayınlanan "Türklüğün Yönleri" adlı bir yazısından (bkz. Yeni Ufuklar, Kasım 1974) şu satırları okuyalım. "Ancak Türklük, Türk olmayana düşmanlık, Osmanlılığa yabancılık, Müslümanlığa uzaklık mı? Yoksa, Türklük Turan mı?... Yanlış anlayışlara meydan vermemek için, derhal söylemeli ki, Türklüğün geleceği; geçişli (müteaddi) değil, geçişsiz (lâzım), olumsuz değil olumlu çarelerle ve en çok değil, en az çevrelerde (altını ben çiziyorum. A. B.) çalışmakla hazırlanabilecektir..... Türkler,.....Asyada yer yer..... hem yoğunluk ve görkemle mevcuttur. Ama, denilebilir ki, bunların Türklükleri ırksaldır, milli değil; sözleri sanki, başka başka dilden, dilekleri başka başka yürekten, hele sancakları türlü örnektendir. Ya Osmanlılıkta Türklük o görkemli fetihler içinde ne acı yorgunluklara uğramıştır...." Suphi yazısının bir başka yerinde şunları söylüyor: "Türklük, Türklük.. diye dünyada varlığımızın tek nedeni olan şu hayat yolunu da tıpkı Müslümanlık, tıpkı Osmanlılık ve nihayet tıpkı devrimcilik gibi bilgisiz ve yapay, aynı zamanda gösteriş meraklısı, aynı zamanda kinci duygu ve düşüncelerle körletmeyerek, bütün milletdaşlarımızı (ırkdaşlarımızı demiyor. A.B.) bu hayat yolu etrafında içtenlikle, sevgiyle, aşkla toplamayı bilmeliyiz. Bunu başarırsak ne mutlu bize, ne mutlu milletimize... En uzun ömürlü sevgi ve sevinci bilim ve tekniğin yarattığını unutmayalım, en karanlık ve günahkâr düşmanlıkları bilgisizliğin yarattığı ve yaşattığı gibi..." Yazının bir başka yerinde şu çok ilginç cümle var: "Türklük, şüphesiz, Küçük Asya'da, nüfusun çoğalmasına muhtaçtır..."

Yukarıdaki liginç (ve yazının bütünündeki daha başka ve özgün) görüşlerin ırkçı, şöven bir kafadan çıkamayacağı apaçık ortadadır. Bundan başka, Sinop sürgününden kaçışının hemen ertesinde, Bakû'da, "İkbal" gazetesinde yayınlanan ve Türkiye'de ilk kez "Mustafa Suphi Destanı"nda sözü edilen bir yazısında Mustafa Suphi, İttihatçıların ülkeyi I. Dünya Savaşına sürüklemeleri tehlikesine karşı tavrı olarak "bugün tek amaç ana toprakta, Küçük Asya'da tutunmak olmalıdır" sözleriyle de, ırkçı, şöven bir Türkçülükle ilgisi olmadığını belgelemektedir. Böylece "pantürkist" kavramının bu yönde içerdiği çağrışımları dışlamış olarak "burjuva milliyetçiliği" ve Mustafa Suphi'nin 1915 yılı öncesinde sosyalist olup olmadığı sorunları üzerinde duralım.

"Mustafa Suphi Destanı"nın 1914 yılı ortalarında I. Dünya Savaşının patlamasıyla noktalanı. I. bölümünün hiç bir yerinde Mustafa Suphi'nin o

dönemlerde "sosyalist" olduğuna, olayları "sınıfsal" olarak yorumladığına ilişkin bir söz yoktur. 1910 yılında Paris'ten dönüşünde Osmanlı Sosyalist Fırkası'na üye olduğunu ben uydurmadım. Yararlandığım kaynağın adı Mete Tunçay'ın araştırmasının 196. sayfasındaki 167. dipnotta da bulunmaktadır. Osmanlı Sosyalist Fırkası'nın sosyalistliğinin niteliği ve zaten Suphi'nin daha sonra bu partiden ayrılarak Milli Meşrutiyet Fırkası'nın kurucuları arasında yer alması, bu partiye üyeliğinin o dönemde Suphi'nin "sosyalistliğine" kanıt olamayacağının göstergesidir. Destanda bu ayrıntı (hiç yer almayabilirdi de, ve aşağıda değineceğim gibi o dönemdeki kişiliğinin genel değerlendirilmesi değişmeyecekti) salt bir yönelişi, bir eğilimi, bir ilgiyi göstermek için yer almıştır. Bu eğilim, ya da ilgiyi, Mustafa Suphi'nin o dönemdeki kişiliğini "burjuva milliyetçisi", "burjuva aydını" sözleriyle niteleyen (bkz. Birikim, Mart 1980, 57) Mete Tunçay da kabul etmektedir: "Bununla birlikte, Suphi Paris'teki öğrenciliği sırasında sol akımlara karşı ilgi duymuş, ve (tıpkı, yukarda gördüğümüz Dr. Refik Nevzat ve ilerde sözünü edeceğimiz Dr. Şefik Hüsnü gibi J. Jaures'in parlak kişiliğinden etkilenmiş olabilir. Ancak, şurası besbellidir ki, Mustafa Suphi gönlünde sosyalistçe özlemler taşımışsa bile; ikinci Meşrutiyet Türkiye'sinde İttihat ve Terakki istibdadına karşı girişilen genel özgürlük savaşının bir parçası olmaktan ileriye gidememiştir." (Türkiye'de Sol Akımlar, 3. basım, s. 196-197). "Mustafa Suphi Destanı"nın ilgili bölümünde yaratılmaya çalışılan imge ve izlenim de, anlamsal değer olarak, yukarda alıntılanan görüşün bir adım daha ötesinde değildir. Tersine, bu anlamda bir sınırlamanın içinde kalabilmek için, olağanüstü bir özen gösterdiğimi, tartışma konusu yaptığın yazarı olarak çok iyi bilmekteyim. Bu noktayı geçmeden önce, bir çift söz daha: M. Tunçay M. Suphi'nin söz konusu dönemdeki eylemini "İttihat ve Terakki istibdadına karşı girişilen genel özgürlük savaşının bir parçası olarak hareket etmek" sözleriyle nitelerken Yalçın Küçük'ün bir yazısında şu satırları okuyoruz: "Mustafa Suphi İttihat ve Terakki'ye küstü, karşısındaki en gericici harekete katıldı. İttihat ve Terakki, karşısındaki gericilerle birlikte Mustafa Suphi'yi de Sinop kalesine mahkûm etti.." (bkz. Sosyalist İktidar Temmuz 1980, s. 29-30) Şimdi Çıtsay'a, kendisine kaynak olarak aldığı bu iki araştırmacının değerlendirmeleri arasındaki zıtlığı nasıl bağdaştıracığını sormamız gerekiyor.

Soruna bir az daha yakından, Mustafa Suphi'nin kişiliğinin destanın birinci bölümündeki değerlendirilişiyle ilgili tutumum açısından bakalım: "Mustafa Suphi Destanı" için çalışmaya koyulduğumda (1971) Mustafa Suphi'nin eylemi ve kişiliği konusunda, bilimsel değer taşıyan, ayrıntılı bir inceleme yoktu. (Bugün de bundan yoksunuz). Yazıları yeni harflerle ve eksiksiz henüz basılmış değildi. (Bugün de basılmış değildir.) Yakın tarihimizin Kemalist yorumunda Mustafa Suphi'nin siyasa ya da düşünce adamı

olarak bir yere sahip olması zaten söz konusu değildi. Partinin kuruluşu öncesindeki yaşamı ve eylemi konusunda, ancak bir iki araştırmada ve T.K.P.'nin bir iki yayınında, ana çizgileriyle bazı bilgiler bulunuyordu. Gerçekte de, O. Çutsay'ın yazısında beni suçlamak için kullanılan bir ifade ile, "kimse doğarken Marksist olamayacağına, bu bir süreç olduğuna" göre, (ve H.İ. Dinamo'nun yine destanla ilgili bir yazısındaki – bkz. **Eleştiri** 1 Şubat 1980 – duygulu ve güzel ifadesi ile "yaşam ögesi yitip gitmiş bir devrim kurbanının canlanmasına" bir katkı olabilmesi duygusunu da içimde taşıyarak) Suphi'nin parti kuruluşu öncesindeki yaşamı ve kişiliği konusunda (eldeki bilgilerin ışığında) daha ayrıntılı bilgiler edinme gereğini duydum. 1915 yılında Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin bolşevik kanadına üye, 1920 yılında Türkiye Komünist Partisi'nin kurucusu ve ilk başkanı olan bu insan nasıl bir "süreç"ten geçerek bu aşamalara varmıştı? I. Dünya Savaşı öncesindeki yaşamında, eyleminde, kişiliğinde onu sosyalizme, marksizme getirecek süreçlerin ip uçlarını bulabilecek miydim? Yoksa, O. Çutsay'ın kendisine kaynak aldığı, Mete Tunçay'ın da -elbette haklı ve yerinde olarak- "titiz ve çalışkan bir araştırmacı" olarak nitelediği, ancak Mustafa Suphi ve Türk komünistleri konusunda yazdığı her satırda Batılı sağcı araştırmacılara (örneğin Lord Kinross'a) özgü küçümseyici bir düşmanlığın duyumsandığı Paul Dumont'un, 6 Ocak 1921'de -yani Suphi'lerin öldürülüşünden çok az bir zaman önce - Fransız Dışişleri Bakanlığına- herhalde Fransız gizli polisince sunulan bir rapora dayanarak ileri sürdüğü gibi, M. Suphi "komünizme yalnız oportünizm ile mi yönelmişti?" (bkz. **Birikim**, Mart 1980, s. 39-51).

Yaşamına, eylemine ve kişiliğine ilişkin olarak çok çeşitli kaynaklardan edindiğim bilgiler, bilgi parçacıkları bir araya toplandıkça, Osmanlı toplumunun o dönemi açısından ilginç, özgün bir kişilikle karşı karşıya olduğumu sezinliyordum. Konuyla doğrudan ilgili olmayan kaynaklardan edindiğim bilgiler; örneğin komünist olmayan bir yazarın, Hasan Amca'nın "**Doğmayan Hürriyet**"inde "o dönemde ekonomiden anlayan birkaç kişiden biri Mustafa Suphi, ötekisi Cavit beylerdi" türünden bir cümlesi benim için paha biçilmez bir değer taşıyordu. Yine komünizmle ilgili olmayan bir başka yazarın, A. Bedevi Kuran'ın "**İnkılap Tarihimiz ve İttihat ve Terakki**" adlı yapıtında, Mustafa Suphi'yle Sinop sürgününden birlikte kaçışlarına ilişkin bir ayrıntı, -haksızlık eden inzibat yüzbaşısını Mustafa Suphi'nin bastonla dövmesi-, şiirde canlandırmak istediğim kişiliği konusunda bana önemli ip uçları kazandırıyordu... 1912 yılında yayınladığı "**Vazife-i Temdin**" de, M. Tunçay'ın da kabul ettiği üzere, "solcu bilinçten uzak" da olsa, "anti-empyrialist tutumla sömürge sorununa yaklaşması" gerçekten dikkat çekiciydi. Bir burjuva bilim adamı olan Hilmi Ziya Ülken, Mustafa Suphi'nin bizde "sosyolojiden ilk bahsedenlerden biri olduğunu" (Türkiye'de **Çağdaş Düşünce Tarihi**, s. 296) söylüyordu. Kişisel, düşünsel, eylemsel yaşamının

bu dönemine ilişkin, burada bir bir sayılması gerekmeyen ayrıntılar bir araya geldiğinde, marksist olmadan önceki döneminde de, anti-empyralist ve halkçı eğilimler taşıyan ("halkçı eğilimler" tanımı, Emekçi Yayınları'nca 1976 yılında yayınlanan TKP'nin Tarihsel Konumu adlı yapıtta da yer almaktadır, s.59), bilimsel yöntemle düşünen bir kafaya sahip, düşüncelerini her an eyleme dökmeye yatkın gerçekten ilginç, özgün bir kişiliğin çizgileri belirliyordu. Destanın birinci bölümünde bunu göstermeye çalıştım. Önce binbaşı, sonra yarbay ve paşa Enver'in, bilimsel düşünceyle ilgisi bulunmayan, salt eylemci, serüvenci kişiliğiyle, Mustafa Suphi'nin bilimci - eylemci kişiliği arasında, yapının "kurgusal" akışı içinde oluşturulan bir karşılaştırma vardır I. ve II. bölümlerde. III. bölümde ise Enver Paşa'dan -yakın planda- söz edilmez artık. Çünkü Sarıkamış Seferinden dönüş, Enver Paşa'nın da sonudur. Ona yeniden dönmek, (Kemal Bek'in 1-15 Mayıs 1980 tarihli Edebiyat Cephesi'nde M. Suphi Destanı ile ilgili yazısında kullandığı güzel bir deyimle), destanın "ana kanavasından" sapmak olurdu. Osman Çutsay 1907'de Sorbonne'da Mustafa Suphi'ye bilimsel düşüncenin ustalarını "tutkuyla" okutmamı yanlış buluyor. (Bilimsel düşüncenin ustaları sözünü "marksizmin ustaları" diye algıladığından belki. Yoksa, gerçekten de, Mustafa Suphi'nin o dönemde Batılı anlamda bilimsel düşünceye yatkın aydınlardan biri olduğu çok açık. Bu eğiliminin Sorbonne'da doktora öğrenciliği sırasında belirginlik kazanmış olmasında şaşılacak bir şey göremiyorum. "İfham"ın aydınlığının sosyalist bir aydınlık olarak algılanmış olduğumun nereden çıkarıldığını da anlayamadım. Söz konusu olan, halkçı, antimilitarist bir eğilimdir burada da. (Yazılarının içeriğinden ve bazılarının konularından, edebiyata değer veren, edebiyat sever bir kişilik olduğunu da sezinlediğim Mustafa Suphi'nin Tefik Fikret'in şiirlerinden, o şiirlerdeki insancı eğilimlerden esinlenmiş olabileceğini de çalışmalarım sırasında bir ara düşünmüştüm. Fakat böyle bir bağlantıyı kurmama olanak verecek somut bir bilgi edinemedim.) Doktora öğrencisi olarak gittiği Paris'te, 1906 genel grevinde işçilerle birlikte enternasyonalî söyleyip söylememesi, Jaures'in bir söylevini dinleyip dinlememiş olması da bence esastaki yorumda bir değişiklik yaratmaz. Bunlar Suphi'nin o dönemde marksist oluşunun kanıtları olarak söylenmemişlerdir çünkü ve gerçekleşmiş olsalar bile bu yönde bir kanıt değeri taşıyacak olgular değildirler. Mustafa Suphi, Komintern'in I. Kurultay söylevinde, kendisini "**Jaures'in dostlarından**" biri diye sayarken (elbette kişisel bir tanışıklık diye algılamıyorum bunu) eğer yalan söylemiyorduyse, Paris'teki doktora öğrenciliği yıllarında (ve üstelik Tanin gazetesinin muhabiri olarak) 1906 genel greviyle de, o dönem Fransası'nın çok parlak bir kişiliği olan J. Jaures'le de ilgilenmiş olmasında şaşılacak bir yan görmüyorum. (Jaures'in yazılarından, siyasal içeriği belirgin olmayan daha çok duygusal, ahlâksal içerikli bir bölüm bulabilmek için, sırf bu ay-

rıntı için, –sonradan o bölümün şiir kalıbına dökmeye harcanan çaba bir yana– şimdi de pek fazla ileri düzeyde olmayan o zamanki kırık dökük Fransızcamla günlerce uğraştığımı anımsıyorum.) O. Çutsay, M. Suphi'nin I. Dünya Savaşı öncesindeki kişiliğinin bir "eğilimi" ni kavramış olmanın sanatçıya verdiği olanakla ve sınırlar içinde –belgesel bir çalışmanın verebileceği iznin sınırları içinde– yapılan bir sanatsal "fantezi"yi, "tarihi kabalaştırmak", "sloganlaştırmak" olarak nitelendiriyor. Bu yanlışlığının nedeni, sanıyorum, Mustafa Suphi'nin kişiliği konusunda, (daha sakıngan bir tutumu olan Mete Tunçay'ı bir ölçüde ayrı tutarak söyleyeceğim), adını ettiği Paul Dumont ve Yalçın Küçük'ün yargılarına dayanarak edindiği ön yargılardır.

Son olarak, Zeki Sarıhan'ın yazısına değineceğim. Destanda – özgül bir konu olarak – ancak ayrıntıda bir önemi olan, yüzlerce dizelik yapıtta kendisine ayrılan yer on-onbeş dizeyi geçmeyen Çerkez Ethem konusunda "Aydınlık"cular kıyameti koparıyorlar. Bunun "Mustafa Suphi Destanı" ile de, benimle de doğrudan bir ilgisi olmadığı, Türkiye Komünist Partisi'ne saldırmak için, ve bunu yaparken "orduya ve devlete" göz kırpmak için yapıldığı, destandaki söz konusu dizelerin bu yolda bir koz olarak kullanılmak istendiği açıkça ortada. Bir kere, bir sanatçının herhangi bir yapıtını –şu ya da bu ölçüde ilgili olduğu varsayılan– siyasal bir örgütün doğrultusunda, izdüşümünde saymak tutumunun nasıl bir sanat ve ahlâk anlayışıyla bağdaşabileceğini anlamak çok güç. Böyle bir kafayla bakılırsa, Nâzım Hikmet'in tüm yapıtlarını, üyesi ve yöneticilerden bir olduğu bilinen Türkiye Komünist Partisi'nin tüzüğü ve programıyla açıklamamız gerekecek. Orhan Kemal'in romanlarını da. Şu ya da bu siyasal örgütle şu ya da bu ölçüde ilgili herhangi bir sanatçının yapıtlarını da yine aynı kafayla ele almamız gerekecek. Sanata, sanatçıya böyle bir yaklaşımı, akılsal ve ahlâksal ölçüleri tümüyle yitirmemiş hiç kimsenin benimseyebileceğini sanmıyorum.

Z. Sarıhan yazısında, Sovyetler Birliğine gitmiş ve bazı incelemeler yapmış olduğumdan yola çıkarak, Çerkez Ethem savunuculuğunu "Sovyet revizyonist yöneticilerinden" öğrenip öğrenmediğimi bilemediğini söylüyor. Destanın önsözünde belirttiğim gibi bu çalışma yıllarında Sovyetler Birliğine gerçekten de gittim, ve orada Lenin kitaplığında bazı kaynak araştırmaları da yaptım. Ancak, destanın önsözünde, Paris'teki kitaplıklarda da çalıştığımı söylemiştim. Bu ayrıntı –herhalde savcının ilgisini çekmeyeceği için– Zeki Sarıhan'ı da belli ki ilgilendirmemiş. Sadece Sovyetler Birliğine gitmiş olmam üzerinde duruyor. M. Suphi Destanı'na çalıştığım sırada biri Nâzım Hikmet'in onuncu ölüm yıldönümü ile, öteki de bir çevirmenler kurtayına katılmak için Sovyet Yazarlar Birliği'nin çağrılısı olarak gittiğim Sovyetler Birliğinde bir "Sovyet yönetici"yle karşılaşma fırsatını bulamadım! (Böylece Z. Sarıhan'ın merakını gidermiş olayım.) Dünyanın en büyük kitaplıklarından biri olan Lenin kitaplığında, o sırada yurt dışında bulun-

duğum için Türkiye’de inceleme olanağı bulamayacağım, Türkçe ve Türkiye’de basılmış kaynaklar başta olmak üzere, Rusça, Azeri Türkçesi ve başka dillerde bazı kaynakları inceleyebildim. Türkçe dışındaki –ve kimileri bu arada Türkçeye çevrilmiş, çevrilmekte ve herhalde tümüyle çevrilecek olan– bu kaynaklarda da, "ne Mustafa Kemal’in Milli Bağımsızlıkçı tutumuyla dalga geçiliyor" ne de "Çerkez Ethem ihanetinin savunusu" yapılıyor. Soğukkanlı, dürüst, saygılı, bilimsel yapıtlardı bunlar.

Gelelim "**Mustafa Suphi Destanı**"nda, "**Kurtuluş Savaşımız**", Mustafa Kemal ve Çerkez Ethem konularının ele alınış yaklaşımına. Destanın bu bölümünde ben, Kurtuluş Savaşımızda halk yığınlarının ulusal bağımsızlıkçı direnişini, henüz merkezi bir askeri ve siyasal örgütlenme yokken ortaya çıkan ve tüm yurdu kaplayan, ve hiç kuşkusuz günümüz için de anlam taşıyan bu **gizil (potansiyel) güç**’ü, yakın tarihimizin ders kitaplarında okutulan yorumlarında basit bir çete olayı olarak gösterilen, ya da düpedüz göz ardı edilen bu olguyu vurgulamaya çalıştım. Bunun ötesinde, Kurtuluş hareketimiz içindeki **burjuva** öğenin, yine bu hareket, içindeki **halksal** ögeyi zapturapt altına almak, kendi içinde eritmek, bunu başaramadığında da yok etmek eğilimini –marksist olduğunu ileri sürebilecek hiç kimsenin yadıslamayacağı– bu olguyu göstermek istedim. Çerkez Ethem de, Demirci de, Yörük Ali de, ve çok sayıda daha başkaları da ancak bu halksal gücün simgeleri olarak, olabildikleri ölçüde değer taşırlar. Çerkez Ethem sonradan ihanet mi etmiş, "tuzağa" mı "düşürülmüştür"; destanda bunun özgül tartışmasına girmedim. "Aydınlıkçı" yazarlardan, adını yukarda andığım M. Tütüncübaşı, destanda "Çerkez Ethem’in istilacılara sığındığını söylemediğimi" yazıyor. Orduya er olarak katılan Yörük Ali’nin, adı türkülere geçmiş bu yiğit köylü çocuğunun, yüce halk kahramanının, savaştan sonra bir tramvay kazasında iki bacağından birden yitirdiğini ve yoksulluk içinde öldüğünü de söylemedim. Yoksa, **Mustafa Suphi Destanı** diye belirlenen konuyu bir kaç cilt daha genişletmek, bir başka konuya dönüştürmek gerekecekti...

Bilim adamları ve konuyu doğrudan ele alacak başka sanatçılar, Çerkez Ethem konusunu gerek toplumsal anlamı bakımından, gerekse (Çerkez Ethem’in, Z. Sarıhan’ın yazısında bile ilginç ipuçları bulunan kişisel özellikleri bakımından) çok ilginç bu konuyu, "Aydınlıkçıların" yaygarası ve kışkırtıcı tutumundan farklı, nesnel ve soğukkanlı bir yaklaşımla irdelleyeceklerdir sanırım. Fakat yukarda açıklıkla belirttiğim gibi, Çerkez Ethem destanda beni ancak, halk direnişinin bir döneminin simgelerinden biri olduğu, olabildiği ölçüde ilgilendirmiştir. Bunda bir "maksat" aramak ve işi Türkiye Komünist Partisi’ne, "Moskovalı emperyalistlerin dünyanın efendisi olmak iddiasına", "Sovyetler Birliğinin yayılma siyasetinin gelişmesiyle paralellikler" kurmaya kadar götürmek, araştırmacı kafaların değil, ancak polisiye kafaların ürünü olabilir. Fakat biraz daha düşünüldüğünde, "Aydınlık-

cı" tutumun bununla da sınırlı olmadığı, daha geniş ve tehlikeli bir anlam taşıdığı görülecektir. Çerkez Ethem hareketinin (tıpkı Demirci Mehmet, Yörük Ali vb. önderliğindeki halk hareketleri için de söz konusu olan) olumlu, halksal yanını (Z. Sarıhan'ın yazısında görüleceği üzere) yadsıma çabasındaki "Aydınlıkçılar" da Kurtuluş Savaşımızdaki tüm halksal içeriği yadsıma, bu savaşı birkaç "değerli komutan"ın başarısı olarak görme, gösterme eğilimindedirler. Daha da ileri giderek, günümüzün deyimcilerine, halkının yanında yer almış kurumlara ve kişilere karşı saf tutmuşlardır. "Ordu ve devlet" dalkavukluğu ile başka bir yere varılabileceği beklenemezdi.

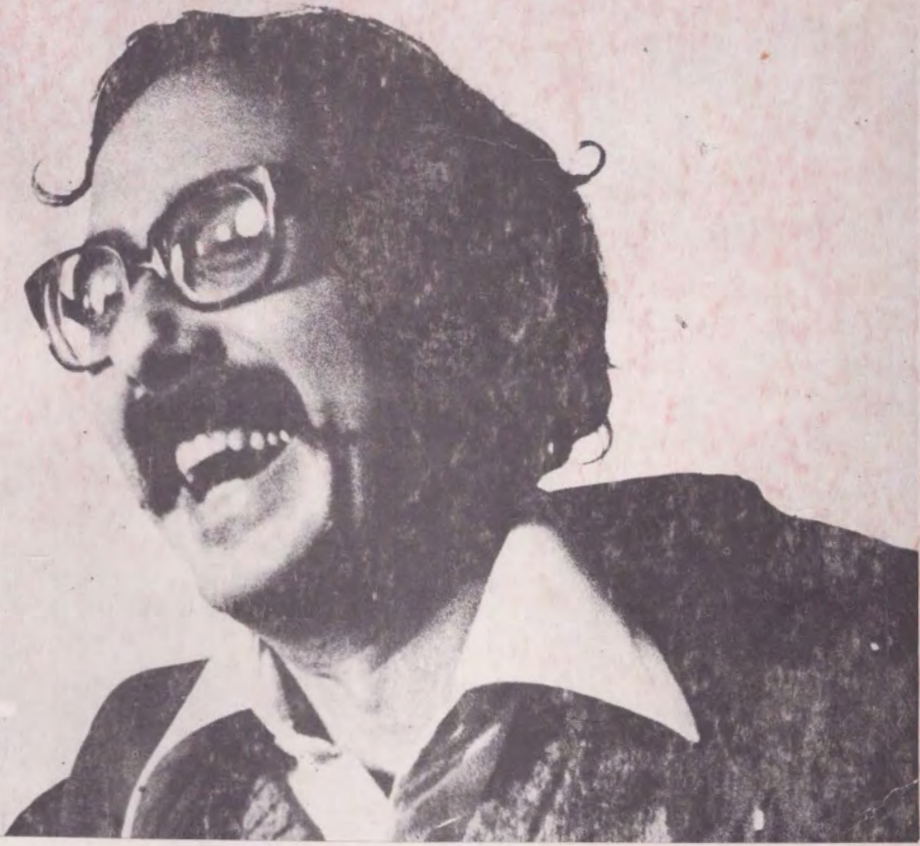
"Mustafa Kemal'in milli bağımsızlıkçı tutumuyla dalga geçmek", Aydınlıkçılara özgü çirkin üslupla ifade edilen böyle bir düşünce aklımdan geçmedi hiç bir zaman. Ben, "Mustafa Kemal'in milli bağımsızlıkçı tutumuyla", daha Kurtuluş Savaşı yıllarında bu tutumu zedelemeye başlayan, "burjuva devleti kurma", "burjuvalaşma" eğilimleri arasındaki çelişkiyi göstermek istedim. Bu çelişki, destanın son şiirinde yer alan, her ikisi de Mustafa Kemal'ce ayrı zamanlarda söylenmiş olan ve birarada okunduklarında "Aydınlıkçıları" nedense çok kızdıran sözlerde belirgin anlatımını bulmuştur sanıyorum.

Kurtuluş Savaşımız başka bir yörüngede gelişebilir miydi?

Kurtuluş Savaşı sonrasında ülkede sosyalist eğilimli bir yönetim kurulabilir miydi? Ya da Mustafa Suphi ve arkadaşlarına yasal çalışma olanakları sağlansa, ve daha sonra komünistler üzerinde büyük baskılar uygulanmasa, ülke içinde güçlü bir halk muhalefeti oluşup gelişebilir miydi? Bu sorunları, bütün ayıntılarıyla tartışmak bilim ve siyaset adamlarının işi. Ben C. Gündoğdu'nun yukarda değindiğim yazısından yine bir alıntı yapmakla yetineceğim: "Bugün bir bunalım içindeyiz. Her yönden. Bunalımın kökü 20. yüzyılın başlarında. Anadolu 1919'da 'Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme, ve bizi yutmak isteyen kapitalizme' karşı ayaklandı. Bu hareket bir süre sonra 'milyonerler, hatta milyarderler yetiştireceğiz' çizgisine saptı. İşte bu sapmayla Anadolu yere kapaklandı. Yuvarlana yuvarlana bugünlere geldi. Behramoğlu bu gerçekliği tam yerinde yakalamış. Tam yerinde. Hiç kimseye kızmamış. Gerçekliği yakalamış. Bize göstermiş. Orda biz görüyoruz. Orda biz, yeni olguları ortaya çıkan korkunç mücadeleyi ilişkiler yumağı içinde görüyoruz."

"Mustafa Suphi Destanı" ile ilgili eleştiriler konusunda düşüncelerimi şimdilik burada noktalıyorum. Şimdilik. Ve bundan sonra gelebilecek eleştirilerin daha derinlikli, öte yandan hiç değilse en asgari ahlâk ölçülerine daha yakışır olması dileği ile.

Ataol Behramoğlu
Ağustos, 1980

Fotoğraf : İsa Çelik

Mustafa Suphi Destan, ilk kez 1979'da İstanbul'da, ikinci kez 1985'te Almanya'da yayımlanmıştı. **Ataol Behramoğlu**'nun okurlarca uzun süredir beklenen yapıtının yeni basımını sunuyoruz.

SALAN
CEM 70

ISBN 965-406-249-8